

Bárdi Árpád

AHOL nem mennek a dolgok ÚGY.

BÁRDI ÁRPÁD

Ahol NEM ÚGY mennek a dolgok ...

történetek, pillanatképek, gondolatok a változó gyermek és természet kapcsolat gyakorlatából

Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar
Budapest, 2024

A kötet megjelenése a Károli Gáspár Református Egyetem
Pedagógiai Karának támogatásával a *Neveléstudományi és
módszertani kutatások* című projekt keretében valósult meg.

Írta:

DR. BÁRDI ÁRPÁD

Szakmai lektor:

DR. GYIMÓTHY GERGELY

Nyelvi lektor, tördelés:

FALVINÉ HIDAS VIKTÓRIA

Borítókép: a szerző saját felvételei alapján

ISBN 978-615-6637-33-8

© Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, 2024

© BÁRDI ÁRPÁD, 2024

A kiadásért felelős:

DR. PAP FERENC

a KRE PK dékánja

Online kiadás

Előszó	7
Mintha elválták volna	12
A pele visszanez	14
Amikor a „fogas ír”, avagy ízlelőbimbók, munkára fel!	17
Ahol a „semmi” és a „nem semmi” történik...	20
A vágykésleltetés elvesztett lehetősége	22
A nagy gurulós bőröndről...	24
Az erdőben átélt Áldás és Békesség	26
Az ágynemű és a tépőzárás cipő	29
A vadvirágos réten láthatatlan középhegységi panoráma és az eukaliptusz illatú citromkamilla	32
A jó étvágyról és a naposságról...	35
Ami a fürkét belengi...	37
Az étkezések és a három nap	39
Krex krex – egy zárlatosnak hitt vezeték mítosza	43
A beépített vaddisznó esete	46
Mit tennél meg egy nagy békabrekegésért?	49
Bújócska	52
Köszönjük, Dani, a vendéglátást!	53
Nekem is megy!	57
A titkos b...	60
Amikor azt hiszed, túl vagy a nehezen...	65
Süss fel, nap! – avagy Villámmal a villámnál	67
Amikor a pedagógus hiányzik	71
A peletetem esete	72
„Fél kézzel és fél szívvel”	75
Hogy vannak az őzikék?	77
Az anyák napi kavics	80
Nem kacska	84
Utóhang	87
Irodalomjegyzék	89

A gyermekek szabad levegőn való tartózkodásának jótékony hatásáról generációkon átívelő társadalmi konszenzus látszik körvonalazódni. Kint lenni a szabad levegőn, a természetben, természetközeli környezetben tevékenykedni jó. A természet közelsége – többek között - pozitív hatással van a gyermek egészségére, tanulására, társas kapcsolataira. A benti környezettől karakteresen különböző kinti térben megvalósuló tevékenységeket (játékot, kalandot, felfedezést) nem véletlen szeretik a gyermekek, hiszen ebben megélhetik szabadságukat és lelki-testi jóllétüket.

A gyermekek egészséges fejlődéséhez ez a kinti környezet egyértelműen pozitív hatással járul(hat) hozzá (McCurdy, Winterbottom, Mehta, & Roberts, 2010). Kirándulni az árnyas erdőben, sétálni a közeli parkban, kertészkedni (növényeket gondozni) otthon vagy az iskolakertben, állatokat tartani a ház körül, pecázni egy tóparton, kerékpározni a környéken, fotózni az éjszakai égboltot, vízitúrázni egy csendes folyón, sátrazni a vadonban ... jó.

A napsütéses időben való kint tartózkodás, a gyermek D-vitamin szintjének növelése mellett, hozzájárulhat a rövidlátás kialakulásának visszaszorításához is (Dolgin, 2015). A gyermekek kinti szabad és nem „túlóvott” játékaik eredményeként erősödik kreativitásuk, kísérletező-felfedezési és kockázatvállalási képességük is (Sandseter & Kennair, 2011), miközben ez strukturálatlan és „felügyelet nélküli” játéktevékenység pozitív hatással van egészségükre és fejlődésére egyaránt (Dankiw, Tsiros, Baldock, & Kumar, 2020).

A gyermekek stresszmegküzdési képessége is erősödik természetközeli környezetben, ahol fák vagy egyéb zöld veszi őket körül: legyen az akár az iskola udvara, vagy gondozott kertje, vagy éppen a közeli park, vagy vízpart (Wells & Evans, 2003). Már a zöldben való tartózkodás pusztán lehetőségének rendszeres biztosítása is előnyökkel járhat, hiszen egy ilyen környezetben erősödhet a gyermekek fizikai aktivitása. S ez a már gyermekkorban a mindennapok részévé vált aktivitás sokkal valószínűbben válhat a későbbi fiatalkor, majd felnőttkor mindennapi életmódjának részévé is. Így megelőzve számos, a mozgásgazdag életmód hiányából adódó fiatalkori egészségproblémát, mint például a túlsúlyosságot. Tehát az elhízás kialakulásának kockázatát is hatékonyan csökkenthetik ezek a gyermekkori szabad levegős kinti tevékenységek, lehetőségek (Wolch, és mtsai., 2011). A mai gyermekek zöldben, szabad levegőn való tartózkodásának egyik legalapvetőbb – és talán legmeghatározóbb – helyszíne az iskolaudvar. Ha otthon nincs saját kert, udvar, ahol szabadon játszhatnak, az intézmény külső tere erre lehetőséget adhat. Ha otthon alig-alig kerülnek szabadterre, zöldben megvalósuló programok a naptárba, az iskolai tevékenységrepertoár ezt pótolhatja.

A legegyszerűbb ilyen udvari tevékenységek is jó hatással vannak a gyermekek egészségére – legyen az akár szabad játék a fák alatt, vagy komoly tanulás a tudományos tartalmak átadása céljából, vagy éppen a kertészkedésbe való bekapcsolódás. Az intézmény természetközeli udvarán megvalósuló ilyen jellegű iskolai tevékenységek hathatósan csökkenthetik a stresszt, és ugyanakkor erősíthetik a gyermekek lelki ellenállóképességét (Chawla, Keena, Pevec, & Stanley, 2014). Nem is beszélve ennek a kinti szabad térnek a feszültségoldó hatásáról, amely egy természetközeli környezetben könnyebben átélhető. A zöld környezetnek mentális egészségre gyakorolt pozitív hatásán túl a városias környezetben szocializálódó serdülők agresszív viselkedéselemeinek csökkentésében is fontos szerepe juthat (Younan, és mtsai., 2016).

Mindezek a hatások erősödnek az intézmény lokalitásától különböző helyszínen megvalósuló terepi programok során. Ott - a réten, erdőben, vízparton - hatványozottan jelentkeznek, és „sokkal tapinthatóbbak”. Egy természeti környezetben megvalósuló kirándulás, terepgyakorlat, erdei futás, akadályverseny, kerékpártúra, „kincskeresés”, számháború klasszikus keretei ennek a tapasztalásnak. Egy - a több napos táborokhoz hasonló mechanizmussal működő - erdei iskola mint a tanulásszervezés egyik speciális módja, pedig a csúcsa e fejlődésre gyakorolt pozitív hatások összességének. Az erdei iskolában neveléstudományosan is megalapozottan, oktatási-nevelési céllal megtervezett tevékenységrepertoárból válogathatnak a résztvevők a helyszín, időszak, korosztály, aktuális csoport igényeinek megfelelő spontaneitással (Bárdi, 2015). Miközben egy ilyen erdei iskola hatása az egész év során együtt lévő osztály közösségépítésében is, valamint a résztvevők közötti társas kapcsolat fejlődésében is meghatározó lehet.

Azonban a kisiskolások mindennapjaiban ezek a kinti tevékenységek elsősorban a szabadidő-eltöltés magától értetődő alternatívájaként jelennek meg inkább, mint a gyermeki fejlődésben betöltött elhagyhatatlan szerepük okán. A szünetekben, „lyukas órán” kimennek az udvarra. Az aktív tanulási időszámban ezek megjelenése nem általános. A komoly tanulás bent zajlik – tartja a közvélekedés. Pedig a tanulást, az egymáshoz kapcsolódást, a motivációt, a tanulás iránti elköteleződést is javíthatná a megszokott keretektől való kilépés. S nemcsak az iskolakörfutás alkalmával lehetne használni ezeket a tereket. Miközben szép hazai hagyományai is vannak már ezeknek a szabad ég iskolás tevékenységeknek (pl. erdei iskola mozgalom, iskolakert), évről évre újabb és újabb pedagógiai innovációk jelennek meg, amelyek helyi beágyazódása még bizonytalan (pl. Beporzók Napja, Fenntarthatósági Témahét, „Ki a tanteremből” Nap¹). Ugyanakkor tény, hogy a hazai pedagógiai

¹ Ezen a napon a gyermekek és az ifjúság, a pedagógusokkal közösen – a szülők bevonásával – otthagyják a tantermet és a természetben tanulnak. ld. <https://emptyclassroomday.zrodla.edu.pl/hu/>

gyakorlat, oktatásirányítás fenntartással viszonyul ezekhez a tevékenységekhez². Támogatás hiányában maguk a pedagógusok is bizonytalanok ezeknek a kinti élménylehetőségeknek a használatában.

Miközben soha nem látott mennyiségű adat, felmérés, kutatási eredmény (Children and Nature Network, 2024) áll rendelkezésünkre e témában³ (is), egyre inkább kitágul tudásunk, hogy a gyermekek természethez való csatlakozási lehetősége mennyire fontos az ő egészséges-egészséges teljes fejlődésükhöz (Renz-Polster & Hüther, 2017). Eközben korunk gyermeki generációról generációra újabb és újabb negatív csúcsot döntenek (vagy inkább „döntetünk” velük) a természetben való szabad tartózkodás idejét tekintve. Vagyis, hogy milyen kevés szabadidőt töltenek zavartalanul és túlóvásmentesen a természetben. Abban a közegben, amely mintha pont arra lenne megalkotva minden apró részletével, hogy a gyermeki, teljes fejlődés lehetőségét biztosítsa. Tehát miközben egyre inkább tudjuk, hogy mennyire hasznos kint lenni, egyre kevesebbé jellemzi mindennapi gyakorlatunkat. Ez nagy ellentmondás.

Pedig a természetben átélhető valódi szabadság a maga kötetlen kapcsolódási és tevékenységbeli lehetőségeivel egy, a gyermek számára eddig ismeretlen „univerzumra” nyithatja meg a szemét. Egy olyan univerzumra, amely az „intergalaktikus” téren túl van. Vagyis inkább innen.

Ahol csend és nyugalom van, de nem úgy.

Ahol valódi „multitasking” van, de nem úgy.

Ahol offline történnek a dolgok, de nem úgy.

Ahol minden tényező pillanatról pillanatra változik, de nem úgy.

Ahol érzékszervi komplexitás van, de nem úgy.

Ahol jó lenni, de nem úgy.

Ahol dédszüleihez hasonlóan játszhat, de nem úgy.

Ahol személyre szabottan „well-being” van, de nem úgy.

Ahol fel lehet nőni, de *nem úgy*.

Hanem hogyan? Ennek a „*nem úgy*”-nak könnyebb megértéséhez osztom most meg saját kalandjaimat, erdei iskolás tapasztalataimat, a gyerekekkel közösen átélt élményeimet. Soraim olvasása közben figyeljünk most együtt ezekre - a felnőtt tanár nézőpontját persze óhatatlanul magukon viselő - közös élményekre!

² Ezen a COVID 19-járvány sem tudott változtatni, pedig a védekezésben a szabad levegős tevékenységek valós alternatívái lehettek volna a benti („maszkos”) védekezési stratégiáknak.

³ A „Children and Nature Network” gyermek és természet kapcsolatának fontosságát kutató szervezet az USA-ban, amelynek honlapján hétre hétre frissülő formában olvashatunk e téma aktuális, tudományosan jegyzett eredményeiről. Ld. <https://research.childrenandnature.org/> (letöltés: 2024.05.12.)

Már itt, az előszóban legyen hangsúlyos, hogy ne sajnáljuk az időt, figyelmet, csatlakozást, kapcsolódást ehhez a gyermeki és különös világhoz a valóságban sem, és amikor gyermekeink (legyen az saját vagy tanítvány) szólnak, akkor figyelni kell rájuk, meg kell hallgatni őket. Kirándulás közben, séta alatt, oly sok minden pont az ellenkezőjére buzdít: nem lehet megállni, sietnünk kell, nem tudok most figyelni, „*nem látod, most éppen fontos dolgom van*”. De ezek csak ürügyek, nem valódi akadályok. Az igazi akadály bennünk, kíséző felnőttekben van. Képtelen vagyok rá figyelni, nincs türelmem hozzá, már megint ugyanazt mutatja. És ugyanazt kérdezi, és ugyanúgy nem érti, s ugyanúgy rácsodálkozik.

Kívánom minden olvasómnak, hogy élje át ennek a természetben zajló és a természethez forduló gyermeki kapcsolódásnak az örömét! Mert öröm ez mindkét (az összes résztvevő) félnek, amelyet kár lenne veszni hagyni. Apró finom szálak ezek az egymáshoz, természethez kapcsolódás különlegesen szövődő takarójában, amelyek minél sűrűbbek, annál jobban melegítenek és tudnak védelmet adni. Minél több természeti élménnyel ajándékozza meg a gyermeket és saját magát az a felnőtt, aki segít rácsodálkozni a természetre, annál erősebb kötelék alakul ki közöttük. S mindezt a maga „természetes” voltában, a TERMÉSZETBEN tehetjük, hiszen ez talán erre is lett kitalálva (Renz-Polster & Hüther, 2017).

A történetek a saját tapasztalataim és átélésem nyomán kerültek rögzítésre, s így a megtörtént dolgoknak csupán egy nézőpontját képviselik (saját élményeim és emlékeim nyomán). Az elmúlt 25 év történéseinek jelen leírata nem a valóság szigorú visszaadásának szándéka szülte. Inkább jelenségek, érzések, kalandok, meglátások, következmények, saját konklúziók bemutatása a célom. A szereplői és helyszínei többnyire nem valós nevekkal kerülnek megnevezésre, amennyiben valaki esetleg ráismerni vél mégis magára, ismerősére, az a véletlen műve.

Sok szeretettel ajánlom jelen munkámat elsősorban a gyakorló vagy éppen leendő pedagógustársaimnak, akik gyermekekkel foglalkoznak, és a természetben megvalósuló, nekik szervezett programon törik a fejüket. Másodsorban ajánlom minden szülőnek és érdeklődőnek, aki szeretné megérteni, hogy a gyermekeknek miért létkérdés a természeti környezethez való közvetlen kapcsolódás. Harmadsorban pedig saját gyermekeimnek ajánlom, akik ezeket a történeteket olvasva remélem jobban megértik, hogy mivel is foglalkozott-foglalkozik édesapjuk, s miért is szereti ezt.

Bárdi Árpád PhD (Árpi bácsi)

Újpest, 2024 áprilisában

Vadlesre menni izgalmas. Nincs az a gyerek, akit ne hozna izgalomba. Erre vártunk egész héten. Az erdei iskola csúcspontja. Az utolsó este koronája. Amit nagyon várunk. Amiről mesélt a nagytestvérem, aki két évvel ezelőtt volt itt. Magaslesre kiülni már önmagában élmény. Igazi differenciálós tevékenység. Igazi csoportmunka. Igazi megfigyelés. Nem férünk el persze a fatákolmányban, csak néhányan egyszerre, és ott is csak szűkösen. Érdemes jól felöltözni, hogy ne fázzunk a lemenő nap sugarainak hiányából adódó hőmérsékletváltozástól. A szürkületben kiadott megfigyelési szempont egyszerűnek tűnik: ami mozog, arra figyeljünk.

De a figyelem mikéntje, erőssége, hosszúsága már nem ennyire egyszerű. Legalábbis a pörgős, 6-7 másodpercenként képváltós világban felnövő, *multitasking*-gyermek körében biztosan nem az. Ez nem az állatkert, ahol a vadak megszokták már az ember jelenlétét, és önként mutatják magukat. De még csak nem is természetfilm, amelyekben mindig pont egymás után jelennek meg a különféle állatok, folyamatosan erős impulzusokkal bombázva érzékszerveink egy szűkebb csoportját. Ez maga a vad természet, ahol én csak megfigyelem a benne mozgó megannyi élőlényt. De miattam senki nem jön elő. S ha nagy ritkán esetleg elő is jön egy-egy állat, akkor sem láthatom őket élesen, hosszan. Túl messze vannak, takarja őket egy bokor, villámgyorsan eltűnnek, amire felfogom megjelenésüket. Itt más törvények uralkodnak. Olyan törvények, amelyeket nem tudok távirányítóval átváltani, ha túl unalmassá válik, de még csak az egyébként mindig jól beváló – biztos boldogságot hozó klikkeléssel sem érek itt semmit.

A természetben a látáson kívüli érzékszerveink sokkal hangsúlyosabbá válnak. S ebben az elsősorban nem a látásra épülő világban rendkívül esetenül mozgunk mi a látványra, látásra épülő életfelfogásunkkal, szokásrendszerünkkel. Hallás, ízlelés, illatozás, tapintás. S csak kiegészítésként esetleg a szem is feladathoz jut mint érzékszerv. Ebben az új percepciójú világban 5-6 gyermekkel fent ülni egy vadlesen egy órát, ez igazi kihívás. És valódi, okos pedagógiai megközelítésért kiáltó feladat. Mert most nem azért ülünk ki, hogy egymást hallgassuk – zörgését, testhangjait, beszédét, hanem valami mást. A természet világát szeretnénk megfigyelni. Érdekes, hogy sík képernyőn ez a figyelemlekötés babonázóan erős, míg itt a terepen valós körülmények között bántóan nehéz. De ha sikerül esetleg olyan csoportalakítás, ahol fél órát csendben tudnak maradni a gyerekek, az már sikerrel is kecsegtethet akár.

A lesen ülő gyerekeknek először át kell billenniük a *hol vannak már ezek a galád vadak, miért nem jönnek már?* érzésén. S ha ezen nem is egyszerű fókuszváltás megtörtént, akkor talán elkezd valóban

figyelni. Nemcsak nézni, hanem látni és hallani. És illatokat befogadni. A fül elsősorú érzékszervvé lép elő.

Mindenképp naplemente előtt célszerű elfoglalni megfigyelési pozíciókat a lesen. Ekkor még a távcsővel való megfigyelés is hasznos tevékenységnek tűnik. Majd szépen lassan, ahogy besötétedik, egyre inkább veszt jelentőségéből a szem, s veszi át szerepét a fül. A madarak, erdei állatok hangja egyre meghatározóbb ingerré erősödik. Sőt a masszív sötétség beállta előtt fokozatosan *fortéba* váltanak. Az énekesmadarak ráerősítenek. Több percig is eltart ez a hangkavalkád. Erdei pintyek, poszáták, cinkék, rigók, begyek, kakukkok, gerlék. Mint a nagy zenekar hangkavalkádja az előadás előtt a színpad előtti árokban, a nézők előtt láthatatlanul. Csak mindez az erdőben, mielőtt a sötétség átveszi megnyugtató helyét, s megkezdődik a nagy éjszakai előadás. Az éjjeli állatok már alig várják ezt. De a madárdal csak erősödik. S akkor hirtelen, egyszer csak láthatatlanul valaki leinti a nagy erdei zenekart. Itt az éjszaka. Teljes sötétség. Mintha elvágták volna. Néma csend. Eljött az éjszaka a maga hangjaival. Némaságával.

Itt most a madárra üt. Túpontosan.

Sem a falra akasztott iskolai, sem a különböző tanórák ismeretanyaga nem lehet valósabb, igazat mutatóbb, mint ez az erdei időmérés, időélés. És működik. Egy-két nap, s a gyermekek is megérik ezt, egyre bátrabban bízzák rá már magukat erre az órára.

Kár, hogy ilyen nincs – nem is lehet - az iskolában...

Az őszi erdei iskolába érkező diákok élményei mellett nem feledkezhetünk meg az őket kísérő pedagógusokról sem. Az őket érő változatos élményekről sem. Ami a gyermeknek élmény, az a velük lévő Kriszti néninek mint kísérőtanárnak lehet, hogy megoldásra váró feladat. Stresszfaktor. Például a kullancsok kiszedése, a kullancsvizit felelőssége kevésbé felszabadító érzés számára, mint a gazdaszervezetet képviselő gyermeknek. Az egykori „kullancsgazda” egészen máshogy éli meg. A hónaljából épp most távolította el a tanító néni az élősködő fekete ízeltlábút; igazi hősként „ünnepelteti” magát. Felszabadult. A kötelező oltás beadásához hasonlítható izgalom, félelem változik ilyenkor hirtelen megkönnyebbüléssé.

És persze nemcsak, lássuk be: elsősorban nem ilyen feszültségterhes élményeket él át kísérő tanító kolléga. Hanem üde, vicces, mókás, közösségépítő, pozitív csalódást okozó élmények bombázzák ilyenkor a tanerőt. Talán pont ezek miatt az élmények miatt szervezi meg majd jövőre is az erdei iskolát. Bár minden ellene szól, hogy ő a tantermen kívüli, a hagyományos oktatásszervezéstől eltérő módon oktassa-nevelje a rábízottakat. A közoktatási rendszer szintjén csak bonyodalmat, megoldhatatlan adminisztrációs terheket jelent egy ilyen hét.

A szülők - talán túlzó - féltéséből adódóan is szélmalomharcnak tűnik a megvalósítás. Meg persze saját magánéletében is elkerülhető, felesleges feszültektől kímélhetné meg magát és szeretteit, ha ő sem szervezné meg ezt az ottalvós hetet. Ahogy ezt az utat választják a kollégái is. Miért is csinálja akkor ő? Mert akit egyszer „*a mozdony füstje megcsapott*”, az nem tudja elfelejteni az erdei iskolás lét nagyszerűségét, gyönyörűségét. Legfőképpen a gyermekek életében betöltött szerepét, pozitív hozadékait. Vagy pontosabban nem szeretné megfosztani ezektől az élményektől az aktuális osztályát sem. S közben minden egyes erdei iskola közben újabb és újabb élményekkel lesz gazdagabb maga is, amelyek igencsak finomítják a nevelésről-oktatásról alkotott képét, elképzelését. Az aktuálisan váratlan szituációkra spontán kell reagálnia. Spontán, aktuálisan, humorral. Az erdei iskolai környezetben adódó különleges helyzetekre nincs tanmenet vagy módszertani kisokos a kezében, de még a fejében sem.

Mint ahogy történt ez egyszer az erdei iskolába érkező gyerekekkel, akik az első órában szépen végighallgatták Guszti bácsi rövid ismertetőjét a határokról, az étkezésről, a programról, a napirendről és egyéb praktikus tudnivalókról. Hogy nemzeti parkos területre érkeztek, ahol minden élőlény védelmet élvez. Hogy mosdóhasználat után győződjenek meg az öblítőrendszer leállításáról. Mert itt mások a csapok, elzárók, mint otthon. S ne folyjon a nagyvilágba feleslegesen a tiszta ivóvíz. Megjegyzendő, hogy az ezt megvalósító gyerekek talán nem is sejtik, hogy ezzel a hozzáállással a

fenntarthatóságra nevelés céljainak egyikét valósítják meg. De nem is kell mindent érteniük rögtön. A tábor végére – annyiszor tapasztaltam ezt – maguk is belátják, miért vannak ezek a szabályok, mit, miket, miért igyekszünk ezekkel a regulákkal megvédeni.

Mindeközben Márti néni, a kísérőpedagógus alig várja már, hogy megnézhesse azt az emlegetett kézmosócsapot, az otthonitól eltérő elzárórendszert. Mosdóba szeretne menni. Az ideúton nem volt lehetősége megszabadulni kiválasztórendszere folyékony eredményétől. Most van. Csöndesen meg is közelíti a mosdót. Még a gyerekek előtt, amíg Guszti bácsi beszél. Bezárja az ajtót. A tükörben észrevett kissé csapzott frizuráján sebtében igazít egyet. Majd a belső kagylós helységbe lép. Ez egy 1,5x1,5 -es szűk helység, két nyílászáróval. Egy ajtó és egy kis szellőzőablak. Ez utóbbi bukóra nyitva. A helység közepén csendesen áll, a névadó WC-csésze. Szép fehér, magyar kerámia. Alföldi. Rajta szabályosan csukott állapotban a fedő. Márti néni gyorsan hozzákészül, amiért jött. Ruhaneműinek a célnak megfelelő igazítása után felhajtja az fedőt. S óvatosan az ülőke felé áll. Majd óvatosan az álló pozícióból az ülő pozíció felé mozdul. Még közben – célzottan vagy csak megszokásból, ki tudja – gyors, kósza pillantást vet a csésze belsejébe.

S ekkor döbbenet. Szeme, teste félúton megmerevedik. A kint lófráló gyerekekig mindebből már csak valami embertelen sikítás jut el.

– Ááááááááá! Jiiiiii!!! Egy..., egy... mókus...vagy.....!!!! Jiiiiii! Guszti!!!!

A csészeből hasonló feszült figyelemmel, egy meredő szempár néz vele szembe. Valami mókusfélének hitt szőrös négy lábú. Amely élőlény a sikítástól megijedve hirtelen mozdulatokkal próbál kijutni. De a csésze csúszós falán folyton visszacsúszva, szépen csillogó bundáját újból és újból megmeríti az alant szunnyadó azonosítatlan összetételű folyadékban. Így a bundája csúszásról csúszásra nehezebb lesz. S így a kijutás vágyott útvonala a teljesíthetlenség kategóriájába tűnik. Ekkor megérkezik a minden eshetőségre felkészült Guszti bácsi. Előtte kopog. Egy női WC-ben nem szokásos látogatás az ilyen. Márti néni ekkor már felöltözve, az izgalomtól remegve mutat a WC-csészére. S a következő pillanatban már Guszti bácsi néz farkasszemet a tág pupillákkal. Mögötte persze már egy egész gyereksereg. Akik semmiért sem hagynák ki ezt a látogatást. A három m²-en való összetömörödés világcsúcsát hamarosan megdöntik, már-már a japán metrót idéző a hangulat. Egymást nyomva, tolvá próbál mindenki belenézni a nagy fehér csészébe. Többeknek sikerül.

– *Jujj, de cuki. Mekkora egér!*

– *Csincsilla! De aranyos!*

Miután minden érdeklődő megtekinti a csészében lakó lényt, s azt igyekszik villámgyorsan beazonosítani, Guszti bácsi röviden elmondja nekik:

– *Pele. Az őszi hidegben próbál a téli álmához alkalmas, benti nyugodt pihenőhelyet találni. Valószínűleg a fenti kis ablakon mászott be. Amíg mi nem jöttünk, addig elég nyugis volt neki ez a hely. Gyertek, szabadítsuk ki!*

S ekkor a gyerekek némelyike ötletelésbe kezd a kimenekítés hogyanjáról. A kézzel való kivétel a rágcsáló fogazat és a gyermeki kar találkozásának magas és veszélyes kockázata miatt nem tűnik jó ötletnek. Ekkor Lacika megjelenik a szomszéd mosdóban talált felmosószettel: felmosófa, vödör. Micsoda problémamegoldó gondolkodás. S milyen praktikusan gyors. A csészébe bemártott felmosórúdon ügyesen mászik fel az ázott, ijedt pele koma, amelynek másik végén a felmosóvödör nagy ürege várja. Ebbe belepottyanva immár szállítható a kis állat. Lacika büszkén viszi kifelé. Közben Márta néni is érzelmes búcsút vesz tőle.

Kint a bejárat előtt eldöntve a vödröt, némi hezitálás után lassan, lucskosan megindul a pele. Aztán egyre gyorsulva tűnik el az aljnövényzetben. Az állatmentés büszke érzésével térnek vissza a gyerekek a terembe, hogy helyére tegyék a mentőeszközöket. Közben Márta néni végre pelementes mosdóhasználat után csatlakozik hozzájuk.

S még csak fél órája érkeztek az erdei iskolába. Mi lesz még itt!?

Amikor a „fogas ír”, avagy ízlelőbimbók, munkára fel!

Kora tavaszi, áprilisi erdőben szeretek sétálni magam is. A gyerekeknek viszont talán elsőre nem ez a kedvenc erdőlátogatós évszakuk. Pedig ilyenkor a nappalok már igazán kellemes hőmérsékletűek, az erdő – még záródó lombkorona híján – aljnövényzete számos felfedezni valót kínál. Napról napra más zöld levélke, virág szúrja át magát a tél után megmaradt tavalyi (és az azelőtti) avarrétegeken. Évről évre ugyanazon az útvonalon haladva biztosan találkozhatunk ennek az időszakkal oly kedves hírnökeivel. A látvány is már magáért beszél: keltikék tengere – a fehér és lila színárnyalatainak teljességében. Ez a napfényes keltikés, virágos erdő a kiránduló gyerekeknek is feltűnik:

– Tibi bácsi, mi ez a virág? Milyen szép!

– Ha ilyen sok van, egy kis csokornyit letéphetek ugye? Észre se lehet venni...

– Tényleg nem lehet észrevenni, de azért ne tépd le! Hagyjuk itthon, ők itt laknak, itt szépek, együtt, az erdőben!

A derékmagasságig érő kis rózsaszín, keresztvirágú növény előtt csodálkozva állnak meg a gyerekek, pontosabban állítja meg őket Tibi bácsi (bevárni a lemaradókat). Félkörbe állítja a lurkókat, hogy jól lássák, amit óvatosan mutat. Legalább pihennek egy kicsit.

– Na, mi ez a növény?

Csak néhányukat érdekli a neve, Tibi bá' egyelőre nem is árulja el nekik. De megkérdezi:

– Kinek működnek jól az ízlelőbimbói?

– Hogy micsodák? Nekem is van olyanom egyáltalán? Ez nem csak a lányoknak van?

– Tudjátok, a nyelvünkön ezek segítségével ízlelünk. Most az lesz a kérdésem, milyen íze van ennek a sarjgumócskának! – a tanerő óvatosan letépi a növény hónaljában rejtőző kis sarjgumócskát. Megmutatja nekik. Majd hirtelen a szemük előtt bekapja a kis növénydarabokat, s jóízűen elfogyasztja.

– Most ti keressetek az erdőben ilyen rózsaszín virágú növényt, s a szárhónaljában kis gumócskát! Majd hozzátok ide! De nehogy bekapjátok! Először le kell ellenőriznem, hogy jót szedtél-e. Mert az erdőben sok ehető növény van, de akad azért néhány mérgező is! Aki nem gyakorlott gyűjtögető, az előbb meg kell, hogy tanulja, mi micsoda.

Szétszóródnak a gyerekek. Van, akinek segíteni kell, vannak, akik csoportosan járnak sikerrel, van, aki egyedül. A jó hír az, hogy ez a sarjgumócskás növényke ritkán áll magányosan, többnyire tömegesen virít az áprilisi erdőben. Visszatérnek. Szorongatva a kis sarjgumócskákat. Tibi bácsi türelemmel vizsgálhatja a gyűjtött „kincseket”, dicséri a jó megfigyelőket és az ügyes megtalálókat; az ily ősi tevékenységet kiválóan űző gyermekeket. Aztán biztatja őket:

– Most pedig mindenki vegye szájába. Ízlelőbimbók, munkára fel! – kéri őket, hogy ízlelgessék, forgassák a nyelvükkel, csócsálgassák, ne nyeljék le gyorsan.

A következő feladat az lesz, hogy a kóstolást elvégzőnek egy jelen lévő felnőttnek a fülébe kell súgnia, milyen ízű. Eme felnőttek fapofával meghallgatják a véleményt, de nem árulják el, ki mondott jót vagy rosszat. Ez a jelen lévő kísérő felnőttek, különösen a pedagógusok esetében nehezen megy. Rögtön javítani akarnak, két csoportra osztani az elhangzottakat! *Jó vagy rossz!*

Hiába, ez a tantermi környezetből hozott mély beidegződés rögtön a felszínre bukkan. Amikor már mindenki súgott valamit, annyi csoportot alkotnak pedagógusaik, ahány választ kaptak. Akik egyformát mondtak, egy csoportba állnak. *Káposzta, karalábé, hagyma, répa, csoki...*stb. Hangsúlyozni kell még egyszer, nincs rossz válasz!! Nincs rosszul működő ízlelőbimbó! Csak gyakorlatlan! Vagy elnyomott! A gyerekek többsége érzi az ízt, csak nem tudja verbálisan megnevezni! Honnan is tudná! Amúgy is éppen most csúszott le egy Sportszelet, aminek masszív cukortartalma tuti biztosan elnyom minden ízt.

Tibi bácsi mindegyik csoporthoz fűz valami elismerő gondolatot, miután röviden meghallgatja indoklásuk, hogy miért arra gondoltak. S a legvégére hagyja azt megoldást, ami talán legközelebb áll a valósághoz:

– Karalábé!

– Most gyűjtsetek ismét! – vezetőjük persze újra felhívja a gyermekek figyelmét, hogy sarjhagymát szedjenek. -Majd kóstoljátok meg ismét! Ugye érzitek a karalábé ízét?

Ezt az ízlelőbimbós játékot sokan még napokig játsszák, amikor találkoznak a rózsaszín virágú növényvel, vagy többen jelentős mennyiséget tesznek el út közbeni csemegének! Közben észre se veszik, hogy a csoport folytatja útját a meredek hegyoldalon felfelé, hiszen mindenki a bimbókkal van elfoglalva.

A felfelé most meglepően motiváltan haladóknak Tibi bácsi kissé zihálva azért elárulja a növény nevét is:

– Fogasír! Fogasír, mely éhségünkre mindig ír!

Csak az a mindig mindig áprilisra essen.

A semmi és a nem semmi karakteresen különbözik egymástól. Minkettől tapintható valóságként – vagy éppen hiányként – jelentkezhet a neveléssel foglalkozók mindennapjaiban. Különösen éles e két kis semmiség közötti eltérés az oktatásban-nevelésben részesülő gyermekek narratívájában. S különösen éles e különbözőség a tantermi-intézményi, valamint szabad levegős oktatásszervezési formák gyakorlatában. E különbözőség megvilágítására nagyon szép példa az alábbi két, igazán csak egymással együtt értelmezhető igaz történet.

1. Ahol a „semmi” történik

Egykedvűen baktat kifelé az iskolából két testvér. Szép kora őszi délután van, a nap sugarai oly jellemző ellenfényes megvilágításban láttatják az utca fáinak leveleit. Kifordulnak a tágas iskolakapun, és elindulnak hazafelé. A nagy, fekete, környezetbarát technológiát alternatív módon is kínálni tudó, guruló személyszállító ajtai kinyílnak. A gyerekek beszállnak. Bent a volánnál egy idősebb, szülőkinézetű emberi lény éppen aktuális telefonbeszélgetésben van munkahelyi ügyben. A gyerekek unottan és rutinszerűen bekapcsolják telefonjaikat. Felteszik a fülhallgatót, és mindketten mást hallgatnak– lévén korlátlan a szabadság a zeneválasztásban is, miközben a gépjármű motorja folyamatosan jár. Igen, jár a motor, nehogy megizzadjanak ebben az őszi napfény által gerjesztett hőségben. Apa – merthogy ő az, a maga valójában, úgy 15 perc után leteszi a telefonját, hátraszól fiainak. Atyai kötelességének mintakérdését teszi fel:

– Srácok, na mi volt az iskolában?

– Semmi - válaszolják (szintén mintakövetően) a srácok a sötétített ablaküvegen betüremkedő napfénynyalábtól megvilágított fintorgással. Index kattog.

A gépjármű elindul...

2. Ahol a „nem semmi” történik

Péntek délután 16 óra, Északi Pályaudvar.

A Felsőzabla felől érkező zónázó vonat öt perc késéssel érkezik. Ebben a pillanatban írták ki a kijelző táblára az hatos vágány számát. Izgatott emberek csoportja megbolydul, és gyors léptekkel elindul. Erdei iskolából hazaérkező gyermekek (is) szállnak le a vonatról – zajosak, koszosak. Hátizsákokkal egyensúlyozva lépnek lefele. Sáros túracipők loccsanó koppanása keveredik a közös, hangos röhögés keltette zivajban. A szüleiket kereső önfeledt gyermeki tekintetek hamar találkoznak a saját gyermekeiket aggódva kereső „ősök” kutató szempárjával. Megölelik egymást. A hátizsákot most kevesen adják csak át a segítően felajánlott cipelőszolgálatra; mintha odanőtt volna a hátukra (pedig sokkal nehezebb, mint egy átlagos iskolatáska). Nehezen búcsúznak egymástól az erdei iskolából hazatérők. Ugyanakkor megnyugtató öröm találkozni ismét a szülőkkel. Sőt még a kistesó is kijött, csakúgy issza a nagyobb szavait. Szép lassan elindulnak a peronról hazafelé, gyalog. Közben beszélgetnek. Apa felteszi a kérdést:

– Na mi volt az erdei iskolában?

– Húúú. Nagyon jó volt. Tudod, voltunk éjjeli túrán, hallhatunk szarvasbögést, megnyertük a csapatversenyt, készítettem bőr karkötőt, nézd!

És az egész hazaúton tartó élménybeszámoló véget nem akaróan nyújtózik a nagy pesti metrószeles alagútban. Apa, anya, testvér meg csak hallgatja, és büszkén figyeli a gyermeki szavak mögött rejlő örömet, és a megérkezés békességében megnyugvó szempárokat.

Táborban, erdei iskolában lenni kisgyermekként nagy lehetőség. Már-már kiváltság. Valóban nem mindennapi. Nem pusztán a szabad levegőn való tartózkodás egészségre jótékony volta, vagy éppen a természettudományos megismerés határfokának exponenciális emelkedése okán, hanem más, rejtett és nem pusztán a gyermeknek nélkülözhetetlen hatásai miatt is.

Amikor gyermekünket elengedjük egy hétre, több napra, ottalvós programra, akkor gyermek-gyermek és a gyermek-felnőtt (szülő!) kapcsolódásának és elmélyülésének is teret adunk. Egy ottalvós hét lehetőséget kínál nemcsak a kortárs kapcsolódások, hanem a szülővel való szoros kötődés megerősítésére is. Még akkor is, ha a fizikai elválás látszólag pont nem ebbe az irányba hat. Persze sokat teszünk azért – ebben a kitérőben a szülőkre értve ezt a T/1-t –, hogy ez az elválás mégse legyen olyan természetes és egyszerű. Ha már fizikailag meg is kell, hogy történjen, akkor legalább virtuálisan, online formában próbálják ezt valahogy ellensúlyozni. Történjen ez akár telefonon napi akár többszöri beszélgetés, videóhívás, vagy éppen a tanító oldalára azonnal feltöltött képek, fájlok formájában. S ha nincs új információ 1-2 órán belül, akkor rögtön és feltartóztathatatlanul megindul a szülői féltés „úthengere”, amely egyénileg - vagy egymást csoportban igen eredményesen- hergeli és a dönti porba a kölcsönös megállapodásra épülő papírvékony bizalmat. Azt a bizalomfélét, amely a gyermek és szülő között éppen most erősödhetne, mélyülhetne.

Mindig kérdés marad számomra, ki nem bírja ki, hogy beszéljen, írjon, információt osszon meg, követeljen. A szabad kinti fogócskázásba vagy éppen közös bunkerépítésbe belefeledkező gyermek, vagy az otthon telefonján csüngő szülő? Bár a híradás alapvetően fontos, nem is ennek ellenében íródnak e sorok. Az információáramlás végtelen és valós idejű (mi engedjük, hogy így legyen) világában mozog egy-egy erdei tábor is. Nem kiszakítható belőle, rutinokat, bejáratott reakciókat nem tud 6-7 nap felülírni. Kellenek persze a fotóküldések, élménymegosztások, reakcióvárások. De ezeket nem spontán megcselekedni, hanem az idő természetes(ebb) napi folyásában jobban megszervezni, kialakítani digitálisadat-mentes órákat igenis dolga egy-egy ilyen tábornak.

Képeslapot írni ma már túlhaladottnak tűnik persze, pedig pont egyfajta bizalmat tud erősíteni a képeslapírás-feladás-kapás folyamata, miközben a gyermek és szülőnek olyan készségét is fejleszti, amelyek igen hasznosak későbbi, teljes (egymástól elkülönülő) életük kialakításához.

Vágykésleltetés, bizalom, hit, önértékelés... vagy akár önálló postai ügyintézés. Ennek lehetőségét adhatta régen az a képeslap, amelyet gyermekünk megírt a táborból/erdei iskolából a maga helyesírási hibáival, de saját kezével (és rövidke érzésközvetítő gondolatával); a szülő bizalommal várta több napon keresztül figyelve a postaládáját otthon. Ilyen képeslapot kapni igazi öröm.

„Kedves Szüleim!

Szeretettel gondolok Rátok a táborból. A kaja jó. Nagyon hiányoztok. Puszi,

Bobek”

Bizonyára sokan ismerjük a távolkeleti árucikkeket forgalmazó boltokban (is) kapható, de talán pont ezért elérhető árú bőröndöket. Praktikus kis kihúzható és gombnyomással visszarejthető nyél, két aranyos kis kerék, dupla zipzárral zárható, pakolható belső, vízállónak tetsző, szinte azonosíthatatlan külső anyagborítás a „kelet” színeiben. S mindehhez hatalmas belső tér: már-már köbméterben mérhető. Mindent elnyel. Ez az, amit – most, a tábor előtti utolsó estén - tele kell pakolni (hogyan a kihasználatlanság érzését elkerülő szándék, vagy a heti iskolatáska-cipelésben szerzett rutin miatt, ez jó kérdés). Az otthonról, féltve talán éppen most először elbocsátott gyermek holmijainak biztos helye lesz ez a bőrönd. Azoknak a holmiknak, amelyek nélkülözhetetlennek tűnnek 4 éjszaka és 5 nappal során megéleendő, gyermeki tevékenység mindenfajta támogatásához

A nem otthon alvásra készülő gyermekek nagy izgalommal készülnek a szüleiktől távol töltendő néhány napra, és nem igazán tudják, mire és milyen mértékben van szükségük. Ebben sokat segíthet a lista, amit az aktuális tanerő, legyen most Vera néni, oly aprólékosan összeállított. Vagy legtöbbször segíthet a szülő, aki maga is átélt már hasonlókat, az ő régről felderengő, oly kedves emlékképeiből táplálkozik gyermekének a hibátlan pakolást demonstráló segítségével. Vera néni egyetlen kérése ugyebár a csomag méretével kapcsolatban csak ennyi volt:

– Akkora csomagot hozzá, hogy elbírjad az átszállásnál és a táborig tartó 1,5 km-es – csak kisebb részben aszfaltozott – úton.

A bőrönd ennek megfelelően meg is telik. A következő, aprócskának tűnő ellentmondással: magassága 120 cm, szélessége 60 cm, súlya 25 kg. Ehhez a gurulós bőröndhöz gazdául rendelt gyermek súlya ellenben 30 kg; magassága: 145 cm. Pont kilátszik a feje. Már mint a gyereke a bőrönd mögöl. A kérés és a megvalósulás között feszülő ellentmondás pakoláskor azonban még a felszín alatt rejtőzik. Legalábbis ekkor még. De még másnap reggel sem jelent problémát, amikor is ez az anyuka-apuka által húzott, bőrönd megérkezik a fővárosi vasúti pályaudvar EU-s pénzből frissen díszkövezett találkozóponthoz.

Búcsúzás. Felszállás. A gyermek-bőrönd magasság közti feszültség ekkor kezd derengeni, de még nem kerül napvilágra. Mert apu segít feladni a vonatra. Búcsúzás, integetés. A vonat elindul. A csomagokat fel kell rakni a szállításukra kijelölt helyre. Ami egy felnőtt fej magasságában elterülő rácsos tartószerkezet. S ez az a pont, ahol a méretprobléma nyilvánvalóvá lesz.

– Nem bírom el a bőröndömet! Vera néni, tessék jönni segíteni!

S akkor Vera néni jön, és Exatlon Hungary-hangulatú gyorsasággal „felteker” mindent a helyére. Vagy hagyja, hogy próbálkozzanak a gyerekek, hátha sikerül. Lehet, hogy megfordul a fejében, de nem

mondja ki: „Egy egyszerű szöveget nem tudsz értelmezni, fiacskám? Úgy pakolunk, hogy *ELBÍRJAD...*”.

Pedig még csak ezután jön a java. Amikor át kell szállni egyik vonatról a másikra. De már nincs ott apu. És nincs a fővárosi frissen kikövezett peron sem. Csak murvaalap. S mellmagasságban az első lépcsőfok. Ahová fel kell lépni. Természetesen a bőrönddel. Aztán leszállás ismét. Majd gyaloglás. Ezt is vele, a „kis drágasággal”. Aztán elfogy az aszfalt, először csak foltokban mutatja magát, aztán már sehogy. Marad a vidéki magyar valóság. Gurul a bőrönd. Pontosabban gurulna, ha tudna. De nem tud, mert apró kavicsok szorultak a görgők közé. Na, ilyenkor mit csinál Vera néni?

Most akkor megint ezek a *mai* gyerekek a hibásak, hogy nem bírnak már annyit, mint „*bezzeg az én időmben*”? És kinek vannak szövegértelmezési problémái? Melyik pedagógusképzőn lehet elvégezni a „mozgó vonaton 20 kilós bőrönd le-fel pakolása” c. kurzust? Vagy lehet, hogy előző generáció sem bírná ezt a bőröndöt? Vagy nem is szövegértelmezési ez a probléma?

Vagy ennek semmi köze a pedagógusképzéshez?

Országos szinten is egyedülálló az a felismerés és kiállás az erdei iskoláztatás tekintetében, ami a Karácsony Sándor Református Általános Iskola vezetősége, tantestülete és a szülők részéről tapasztalható volt az elmúlt évtizedekben. Ez a hozzáállás egészen különleges oktató-nevelő munkát tett lehetővé. Az erdei iskola pedagógiai módszereinek jellemzőit lassan megismertük és egyre bátrabban használtuk: a máshol lét élménye; a többnapos ottalvós lehetőség; együttműködésre építő tevékenységek, a komplexitás, az élménycentrikusság elengedhetetlen keretei ennek.

Karácsony Sándor nevelői céljai (Karácsony, 1993) talán legmarkánsabban egy-egy ilyen héten villannak fel igazán. A valódi, két kézzel fogható, bennünket körülvevő fizikai világgal közvetlen tapasztalás útján ismerkednek a gyermekek. Az itt szerzett ismeretek, tapasztalások valódiak, nem virtuálisak, nem kreáltak; így jó reménységgel vagyunk afelől, hogy a felnövekvő gyermekek a valódi életben, világban gyakorlatilag is használható, kompetens tudással térnek haza (Heltai, 2012). Máshol is szerveztek/nek erdei iskolát, de nem úgy, nem olyan tervezetten, nem olyan „szellemisséggel”, mint ahogy ezt a Karácsony Sándor Református Általános Iskola Erdei Iskola Programjában⁵ olvashattuk. Ezek szerint:

„... minden osztály évente egyszer (ősszel vagy tavasszal) megy erdei iskolába, amelyek 5 naposak, 4 éjszakásak (az első osztályt kivéve, akiknél nagyon nagy teljesítmény a nebulóktól és különösen szüleiktől, hogy 3 éjszakát külön töltsenek). Kicsi hazánk van, de annál változatosabb; az erdei iskolák helyszínválasztásainál fontos szempont, hogy ezt a hazát minél jobban megismerjük. Az elmúlt évek erdei iskola helyszínei a következők voltak: Szokolya, Balatoncsicsó, Vinye, Nagyborzsöny, Szögliget, Kab-hegy, Kőszeg, Kisbajom, Garbolc, Piliscsaba, Ordaspuszta, Mátrahidegkút.”

Érdekes ötlet, ugyanakkor sokatmondó is, hogy a Karácsony Sándor-i erdei iskolákat csupán számokkal jellemezhetjük: 60 erdei iskola az ország szinte minden szögletében, 240 reggeli torna, 600 km túrázás hegyen-völgyön, 720 közös erdei étkezés, 1200 túrázás után szinte mindent elnyelő gyermekbendő, 2000 „titkos királyréti b...”-t⁶ kitapogató ujj, 2400 éjszakai túrát megjáró láb...stb.

⁴ Jelen írás alapjául a Karácsony Sándor Református Általános Iskola és Óvoda 20. évfordulás emlékkönyvében megjelent hasonló című beszámoló szolgált (Bárdi, Az erdőben átélt Áldás és Békesség, 2010)

⁵ Ld. Karácsony Sándor Református Általános Iskola archív pedagógiai programjai 2010-2019.

⁶ Ld. titkos b... című fejezetet.

És amit - becsülni sem tudunk igazán:

Hány meg hány:

- felejthetetlen élmény;
- közös kaland;
- baráti beszélgetés;
- örömteli felfedezés;
- patakban átmozgatott kő;
- hegyoldalon gurulás;
- számháborús kilövés;
- magaslesi létrafok;
- esti totóban megkérdezett vasútállomásnév;
- bátorságpróbán reszkető térd;
- együtt megcsodált rét;
- kitapogatott fatörzs;
- megillatozott kakukkfű;
- megízlelt bikmakk;
- fülsüketítő hangon megszólaló tölgymakk-kupacs;
- a lányok hajába ragasztott bogáncs;
- felzavart erdei pocsolyában menedéket kereső ebihal;
- bogárnézőkébe véletlenül beszorult katicabogár;
- farkasok közelében átélt szellemfalujárás;
- kirándulás közben felharsanó vidám énekhang;
- ijedt szemű gyermekből kiszedett kullancs;
- szobaviziten felhangzó előadás;
- csakúgy talált „szentlaci”;
- a csendespihenő csendjét megszakító szellentés utáni felröhögés;
- erdei óra kezdetét jelző huhogás;
- „jó éjszakát” buksisimogatás ;
- le nem húzott WC;
- táskában felejtett szendvics;
- udvarra száműzött, búzló túracipő;
- patakugrásnál átázott zokni;
- meghódított vár;

- minduntalan visszatérő „*Árpi bácsi, mennyi van még hátra!?*” kérdés;
- a gyermekükért izguló szülőknek írt képeslap;
- fantasztikus esti élményrajz;
- Isten csodálatos teremtett világát dicsérő gyermekszáj.

Vagyis: az erdőben átélt *Áldás és Békeesség!*

Pusztán az a tény, hogy a gyermek nem otthon alszik, számos érdekes és meglepő tapasztalattal szolgálhat az őket kísérő felnőttek számára. Merthogy otthon aludni egészen más, mint erdei iskolában vagy a táborban. A megszokottól eltérő körülmények, teljesen más környezet fogadja a tanulókat. Furcsa fények, árnyak, zajok, hangok. Ismeretlen szituáció ez sok-sok 10 éves formájú, a magyar közoktatási rendszerben már 4-5 éve sínylő tanuló számára. Éppen felsős lett. Már nem kicsi alsós. Problémamegoldó és együttműködő képessége már számos, oktatási dokumentumban meghatározott módon jól fejlesztett és előrehaladott. Igen ám, csak hogy amikor valaki nem otthon alszik, az nem a szokásos helyzet. S a problémák, amelyek megoldásra várnak, valóságok. Nem „osztályteremzagúak”, nem a tankönyv 136. oldal 6. feladata során közvetített elméletben meghatározottak. Nem Marcsi néni csoportfeladatában körülírtak, hogy kinek mi lesz feladata.

Olyan helyzet ez, amit nem elég csöndben, jó tanuló módjára végigülni, s a *majd magától úgyis megoldódik* beidegződéssel kivárni; olyan, amit nem old meg (fel) az óráról való kicsöngetés megváltó dallama sem. Hanem ezek a gyakorlatias, mindennapos, alapvetően rutin-, a mai gyermekek számára azonban különös feladatok most és azonnal megoldásra várnak. Nem tűnnek halasztást. Nem lehet házifeladat-hiánnyal megúszni. Meg kell oldani ott és akkor.

– Az ágyneműhuzatot mindenki húzza fel! – hangzik Lajos bácsi kérése.

El is indulnak a gyerekek saját szobájukba, az ágyuk felé, elvégre többségük az „ágynemű” szóról az ágyra asszociál. Helyesen. Le is fekszenek rá. S várják a csodát. Felhúzódjon az ágynemű. Csakhogy az magától nem fog. De még odavándorolni sem. Pedig otthon így szokott lenni. Magától kerül tiszta ágynemű a szegény, a futballedzésből este 8-kor hazaérő és fáradtan az ágyba beeső gyermek ágyára. Most is fáradt, de valami szokatlan ebben az ágyban. Itt van a takaró; párna, paplan és néhány vasaltak tűnő, színes textília. De hogy ezek mire valók, azt nem tudja. Lajos bá' mégis ezeket adta a kezébe minden gyereknek. Hát leterítik a lurkók az ágyra, szépen gondosan. Egymásra. Aztán fél óra múlva benyit Lajos bá':

– Miért nem húztad még fel az ágyneműdet?

– Én felhúztam! – hangzik a meglepett, de határozott válasz. S ekkor Lajos bá' rövid és szisztematikus háztartástani ismertetőbe kezd:

- Ez a párna! Emelje fel mindenki a saját párnáját!

– Ez a párnahuzat! Emelje fel mindenki a saját huzatát!

– Most pedig a párnahuzat nyílásán próbáld meg bejuttatni a párnát!

Első ránézésre ez lehetetlen feladatnak tűnik. Hisz a huzat jóval soványabb, amibe nem igen férhet bele ez a vaskos párna! De mivel Lajos bá' jó pedagógus módjára „a munkajellegű tevékenységekben való kitartásra” és a gyermekek „problémamegoldási képességének fejlesztésére” koncentrálnak, és nem hagyja figyelmen kívül a „társas együttműködési képesség” fejlesztésének szempontját sem: a feladat csak megoldódik. A huzat felkerül párnára.

Aztán jön a többi. Az a nagy fehér lepedő, amelynek funkcióját sokszor nem érti a gyermek. Minek húzzam fel, hiszen mindig összegyűrődik. De Lajos bá' fejében biztosan gyűl ki a megcélzott pedagógiai irányelv: egészséges életmódra nevelés és a higiénia fontossága – s elmagyarázza ezek hasznosságát.

– Ebben az ágyban előttem és utánad más alszik. Ki tudja, hányan. Ki tudja, ki milyen izzadtan, vizesen, sarasan, betegen feküdt benne! – Felhívja a figyelmet az „ágyelődök” szennyhagyatékának lehetőségére, illetve preventív módon előre gondol az ágyutódokra is. *Hát ezért húzzad fel a lepedőt is!*

Aztán jön a paplanhuzat. Mindenki rémálma. Már a mérete is sokkal nagyobb, mint a gyermek. *A mértani formák egyezőségének, a szem-kéz-láb-test-koordináció* gyakorlásának kedves terepe. Eközben néhány gyermek a drámapedagógia eszköztárából is merít – többnyire tudat alatt; szellemé változik, aki kísért a szobában.

A hálósákkal érkezett gyermekek kívülállóként drukkolják végig – jobb esetben segítik - társaik „huzatos” vergődéseit. Nekik nem kell felhúzni semmit, csak belebújni a hálósákba, és kész. Gondolják ők. Azonban Lajos bá' éles hangja és preventív higiéniai attitűdje, hamar lepedőhúzásra szólítja fel őket is. Ők az „ágyneműhúzás tépőzárás cipői”. Ugyanúgy megúsznak vagy inkább elmulasztanak egy készségfejlesztést, mint ahogy a tépőzárás cipők tulajdonosai a fűzős cipősökhöz képest.

Cipőt fűzni, ágyneműt húzni, miért kell megtanulni? A digitális nemzedékek életében erre miféle szükség lesz?

Látszólag semmi...

A vadvirágos réten láthatatlan középhegységi panoráma és az eukaliptuszillatú citromkamilla

Vadvirágos réten sétálni a délelőtti napsütésben csodálatos élmény. A természetben nagyszerűen összeszerkesztett egymásra utaltságban élő lények sokaságának csapatjátéka mindez. Amelynek mi - a gyerekek és a velük együtt sétáló felnőttek - is részesei lehetünk. A vadvirágos rét, vagy ahogy a fenntarthatóság iránt elkötelezettebb embertársaink nevezik, a „méhlegelő” nem mindennapi élményerővel bír. Beragad emlékezetünkbe. Ez a fűfélék és vadvirágok egyensúlyán alapuló élőhely rengeteg teremtménynek nyújt lakóhelyet. A magas fűben rovarok és apró gerincesek sokfélesége bújlik meg, talál kiváló élőhelyet: a festő pipitértől a mezei pipacsig felsorolhatatlanul sokféle és leírhatatlanul gyönyörű vadvirágok között a beporzó rovarok bújnak meg, röppennek fel. Tudományosan is következhetne itt felsorolás mint természettudományos terepgyakorlat fajismeretre koncentráló tudáshalmaz. Körülbelül így:

Erdei lednek (Lathyrus sylvestris), Fekete ökörfarkkóró (Verbascum nigrum), Festő pipitér (Anthemis tinctoria); Fűzlevelű peremizs (Inula salicina); Kék búzavirág (Centaurea cyanus), Közönséges oroszlánfog (Leontodon hispidus), Közönséges vassfű (Verbena officinalis), Mezei pipacs (Papaver rhoeas), Mezei zsálya (Salvia pratensis), Réti lednek (Lathyrus pratensis) Réti margaréta (Leucanthemum vulgare), Sarlófű (Falcaria vulgaris), Sátoros margitvirág (Chrysanthemum corymbosum), Szürke aszat (Cirsium canum), Tarlóhere (Trifolium arvense), Terebélyes harangvirág (Campanula patula), Útszéli imola (Centaurea stoebe), Üstökös gyöngyike (Muscari comosum), Vadmurok (Daucus carota)

Ez az az impozáns felsorolás azonban iskolaszagú, amely biztosan nem marad meg egy gyermeki elmében, nem lesz a sajátjuk (még ha a esetleg a szavak egymásutánja visszakérdezésre fel is idézhető). Természetről tanulni annak láttatása nélkül nem vonzó, sőt szomorúan megtapasztalt élmény: inkább elrettentő. A megismerésre felkínált információkból inkább válogatni kell, közöttük talán egy-két fajra koncentrálni. Az egész élőhely hangulatát, emberre gyakorolt érzésvilágát próbáljuk meg ilyenkor közelebb hozni a gyermekekhez. S ez a közelebb hozás elsősorban nem verbális lexikális tudásátadás. A kisgyermeket – is – sokkal inkább érdeklik, s kötik le az egyéb érzékszerveket megmozgató cselekmények. A vadvirágos réten sétálni nem egyenlő a réten élő növények és állatok fajismereti tudáshalmazának megismerésével. Ez sokkal inkább való egy idősebb korosztályt megcélzó terepgyakorlathoz. Azzal a kikötéssel, hogy sokkal nagyobb érdeklődést várhatunk érettebb fiatal vagy

felnőtt korban azoktól, akik kisgyermekkorukban ezt az érzékszervekkel való felefedezést átélték, gyakorolták.

Az erdei iskolás gyermek tehát ezért megy ki a vadvirágos rétre. Hogy átéljen valami olyat, amit máshol nem tud. A látvány, a közeli és távoli természet és a valóság egymásba fonódása lenyűgöző. Az apró és nagyobb élőlények egymásrautaltsága mozaikként építi fel a körbevevő tájat. Ezt szóban leírni vagy elmondani nem igazán lehet. Érzékekre és rajtuk keresztül az érzelmekre ható folyamat indulhat meg ekkor. A látványon túl, a rét hangja és illata meghatározó. S talán a „legberagadóbb” emlék: az illat. Nem tudjuk szóban, papíron, digitális felületen leírni, de mélyen rögzül. Megfoghatatlanul. Illatosan.

De milyen lehetősége van a mai gyermekeknek erre a tapasztalásra? Kevéske és soványka. A városi méhlegelő, darázsgarázsok, rovarhotelek megjelenése az urbánus mindennapok környezetért érzett aggodalmát valamelyest ugyan csökkentik. Azonban a vadvirágos réttel valódi természetes közegben való találkozásnak a lehetősége napjaink gyermekeinek fájóan kevésbé adott tapasztalás, mint a megelőző korokban.

Képzeljünk el egy elsős osztályt, amelynek tagjai egy korai közös tavaszi kirándulásuk egyik állomásaként egy ilyen vadvirágos legelőn megállnak, és gyönyörködni próbálnak a csodálatos panorámában, mely körbeveszi őket. Nem a vadvirágos rét a fő célpont, a nevelés fő tárgya, hanem sokkal inkább ez az élőhely biztosítja azt a kiváló helyszínt, amelyben a gyermekcsoport megpihenhet, és a tájban szabadon gyönyörködhet. Természetesen inni kell. És megkérdezni az örökzöld kirándulós kérdéseket:

– Pista bácsi, mennyi van még hátra?

– Odaértünk már?

Az e tájban gyönyörködő gyermekek preventív módon fel vannak készítve a tájjal való találkozás két legalattomosabb ellenségével szemben. Két lapuló veszélyforrás, amelynek léte pont a prevenciók tevékenységek közben tudatosodik igazán a gyermeki elmében. Két rém, amely majd minden kiránduláson fenyeget. Támadásra kész. Az egyik nagyon kicsi és fekete, a másik nagyon nagy és sárga.

A pedagógusok a *jobb félni, mint megijedni* elvét használva a kirándulásra indulás előtt felkészítik a gyermekeket a kullancsal és a Nappal való találkozás kockázatainak csökkentése érdekében. A bekenetős művelet sor 15-20 perces. Ez alatt az idő alatt minden résztvevőt felkészítenek a két rémmel való interakcióra, fejben az elfogadásra, a krémezéssel az elhárításra összpontosítva.

A gyermekek izgatottan felsorakoznak két sorban. Egyik sor Ica néni, másik sor Pista bácsi előtt kígyózik. Minden gyermek ruhából kilógó testrészét bekenik vagy befújja. Kétszeresen. Pista bácsi

ezzel, Ica néni azzal a szerrel. Ennek citrusillata van, annak meg eukaliptusz. Van, aki saját privát spray-vel próbálkozik:

– Anya megmondta, hogy ezt csak én használhatom.

Aztán a frissen bontott spray-es kisfiú megpróbálja befújni magát. Fúj egyszer. Kétszer. Háromszor. Nem jön több belőle. Fordítgatja a tér minden irányába. Egy-két cseppet sikerült kicsavarni a láthatóan tele lévő flakonból.

– Pista bácsi, ez kifogyott!

Aztán jön a jó öreg Pista bácsi, aki jól ismeri már a rémek elleni krémek spray-s változatát is. Megfordítja a fejjel lefelé tartott palackot, s így adja vissza a gyermek kezébe.

- Most fújd! Tudod, fejjel lefelé nem jön belőle!

20 perc múlva egy citrusos eukaliptuszfelhő indul a kiránduló gyerekcsoporttal. Pista bácsi magyarázhat a rét csodálatos illatáról, szépségéről. A szépséget még csak-csak látják. De az illatot ki érzi? Lévén minden citrus- és eukaliptuszillatú. Közben izzadnak a gyermekek. Izzadt kezükkel megtörlik szemüket. A bőrfelületen lévő riasztókrém bejut a szemnyálkahártyára. Nem oda tervezték. De hatásos. Csíp. Nagyon.

- Ugye milyen szép a táj! Látjátok? – kérdezi Pista bácsi.

De ki látja?

Ma különlegesen sokat kell enni, mert ma nagyon sokat fogunk túrázni is! – hangzik Pista bácsi bejelentése a vacsoránál. Szavai alig érnek el azon gyerekekhez, akik közül néhányan még éppen most fognak bele sokadik párizsis szendvicsük majszolgatásába, hiszen hallották már eleget itt az ősi felszólítást: *az utolsó ne maradjon ott!*

Fejlődésben lévő szervezetük akár 6-8 db szendvics temetője is lehet egy tartalmas erdei iskolás nap után. Talán éppen a jó levegőn való mozgás következtében van ilyen jó étvágyuk. Inkább persze a rendszeres étkezés napirendjének következtében, amelyet cukros lék és egyéb hasat gyönyörködtető tartalmak most nem borítanak fel. Vagy azért ilyen jó étvágyúak, mert együtt vannak, közösen átélt élmények után közösen esznek. Megélik az asztalközösség örömét, amikor jó együtt lenni, együtt enni. Megosztani egymással az ételt, az italt és a figyelmüket is. Jó egymásnak elkészíteni a szendvicset, megteríteni az asztalt, kínálni a szendvicseket, elkészíteni a teát, megpucolni a zöldséget. Majd leszedni az asztalt, elmosogatni, elpakolni a hűtőbe, kirázni a terítőket, letörölni az asztalfelületeket, felseperni a székek alatt. Olyan tapasztalások ezek, amelyek nem mindenkinek adatnak meg egyébként. És talán elsőre semmi jó nincs bennünk egy kisgyermek számára.

Pedig fontos élmények ezek. Megélni azt, hogy étel az asztalon nem csak úgy ott lesz magától, s nem csak úgy nem lesz ott magától. Ez nem csiribi-csiribá. Ezt valakinek meg kell csinálni. A gyerekeknek is összeáll, hogy bizony most nincs „személyzet”, aki úgymint megcsinálja helyettük. Aki elkészíti, kiteszi, összepakolja, elmosogatja. Aki mindent úgy csinál, ahogy ők szeretik. Nincs itt anyu, aki többemeletes kalóriabombákat készít dupla felvágottal, vajjal, zöldséggel, plusz ketchuppal, majonézzel. A gombát természetesen kihagyja belőle, a kenyérnek levágja a héját, víz helyett édesítőszeres buborékos üdítőitalt ad hozzá. Ez itt és most nem úgy van. Kétfajta előreagyártott szendvicsből választhat a kis turista: vagy van rajta felvágott, vagy nincs. A zöldséget – répát, paprikát, paradicsomot, retket – előre megmossa, megpucolja feldarabolja valaki. S ez a valaki nem a jó tündér, hanem a naposi feladatokra beosztott gyermek. Nem egyedül.

Nincs annál érdekesebb és valósabb tapasztalás, mint amikor a 6-12 éves gyermekek együtt „naposkodnak”. Legyünk őszinték, néha sokkal egyszerűbb lenne megcsinálni nélkülük, nem vesződve a betanítással. Pedig pont ez a lényeg. Nem az, hogy gyorsan és pontosan minden a helyén legyen. Hanem az, hogy ők csinálják. Erre a hagyományos órakeretek között nincs lehetőség. Itt a konyhában viszont igazi differenciálás folyik; mindenki megtalálhatja a neki való részfeladatát. Amivel hozzájárul a vacsora sikeréhez. S amikor átéli a napos gyerek, hogy ezt most ő csinálta meg, s valóban van értelme a feladatnak, az igazán jó érzés. Ez talán az igazi jóllétnek az egyik összetevője.

Amikor fontosnak érzi magát, ahol rá szükség van a közös sikerhez. Valami olyan érzés, amit lehet, hogy ritkán élnek csak át az iskolában. *Valóban van értelme és haszna annak, amit csinállok.*

Sok napos gyerek nem is gondolta volna, hogy ez ilyen jó dolog.

Sok napos gyerek nem is gondolta volna, hogy ez ilyen nehéz és összetett feladat.

Sok napos gyerek nem is gondolta volna, hogy a szendvicsek nem a hűtőben nőnek maguktól.

Sok napos gyerek nem is gondolta volna, hogy mosogatógép nélkül is lehet mosogatni.

Sok napos gyerek ilyenkor pucol először zöldséget igazi késsel, s nem vágja meg magát (amin ő csodálkozik a legjobban!).

Sok napos gyerek önként kiviszi a szemetet, sőt hibátlanul szét is válogatja (komposzt - újrahasznosítható - általános).

S hány otthoni szülő csodálkozna azon, hogy

- a gyermeke önként vitte ki a szemetet,
- nem csak a rántott húsos szendvicset eszi meg gyermeke, s nem csak anyuka főztjét,
- valóban vacsorázik és valóban eszik gyermeke, jó étvággal, nemcsak túrja az ételt.

Csodálkozna a szülő, ha látná gyermekét. De jól is van, hogy nem látja. Ez az étkezéssel kapcsolatos változás csak így, a hivatalos tantervektől és helyszínektől távol, a szülői túlóvó hozzáállástól messze, a maga természetességével valósulhat meg. S mekkora öröm ez mindenkinek, amikor ilyen jóllétben vannak a gyerekek. S ehhez időnként nem kell más, csak egy kis máshol lét, s egy kis valódi differenciált feladatkiosztás és betanítás. Türelem és rugalmas spontaneitás, bizalom és hit a másokban.

Vagy ahogy a régiek mondták: *szeretet és tisztelet.*

Szeretni azt, amit csinállok, és tisztelet azok iránt, akik között ezt teszem.

Az étkezés központi kérdés az ottalvós távollétre készülő gyermekek számára. *Mit fogunk enni? Hol fogunk enni? Hogyan fogunk enni?* De szüleik alapkérdései szintén ezek: *mit fognak enni? Hol fognak étkezni? Hogyan fogják elfogyasztani ennivalójukat?* Miközben mindegyik szülő nosztalgikus hangulattal gondol vissza saját tábori emlékeire, hajlamos megfeledkezni arról, hogy gyermekeik nem ugyanabban a társadalmi környezetben nőnek fel, mint ők tették. S ez különösen igaz az étkezés tekintetében. Ez talán a legneuralgikusabb pontja napjaink kirándulásainak. Igazi „magyar” kérdés. Már-már hungarikum: az étkezés központi problematikája. Mert enni kell!

S ezt az egyre problémásabbá váló (pedig ez egyben a közösség megélésnek oly szép formája is lehetne) nevelési területet hogyan is kezdhethetnénk megtárgyalni, mint egy vonatos hangulatképpel. Felszállunk a gyerekekkel az együttes elhelyezést elvileg biztosító vasúti szerelvényre, pontosabban felszállnánk. Merthogy a vonatajtóra kiragasztott, 4x10 cm-es, kissé kopott, de jellemzően sárgás színű papírcsíkon egy másik csoportnevet vélünk felfedezni, nem a sajátunkat (különben nem épp a magyar helyesírás aktuális szabályai szerint).

Bár a felirat tartalmával van gond, mégis annak esztétikai élménye ragad meg sokakat. Rögzítési módként a leukoplasztszerű kettő, esetleg három vagy igen ritkán négy darab jellegzetes MÁV-ragasztócsíkkal való megjelenés pazar látvány. Miközben a csoport tagjai gyönyörködnek e remek alkotásban, a csoport vezetője eszeveszett hajszába kezd az *együttes elhelyezést* várók egyetlen vágyának beteljesítéséhez. Tudniillik, hogy felszálljanak a vonatra. Először felkutatja a bújócskázás látszatát keltő jegyvizsgáló egyenruhást, majd, amikor meglátni véli, üldözőbe veszi. Nem babra megy a játék, mert ahogy a népszerű popsztár, Demjén Rózsi is megmondta már: *a vonat nem vár*. A sikerrel előkerített jegyvizsgáló a helyszínre érve, a fekete bőrtáskája fülecskéjén csüngő speciális eszközzel rutinszerűen kinyitja az ajtókat. Végre felszállhat a gyerekcsoport. Elhelyezkednek.

A szülőktől való méltó búcsúzkodás fontos lépése az elválásnak. Füttyszó. Az ajtók záródnak. Ki-ki integet saját szerettének. Nem egyszer könnycseppek gördülnek le, a vasúti kerekek lassan meglóduló kerekeinek surlódó hangjában és az elindulás örömjajában azonban ez senkinek nem tűnik fel. Hogy kinek nehezebb, szülőnek vagy gyermeknek az elválás? Nézőpont kérdése. Több száz ilyen pályaudvari búcsúzkodást megélve és megfigyelve, saját meglátásom szerint: a szülőnek. Neki megy talán nehezebben.

Szülők haza indulnak, a vonat menetirányba. De már most szinte észrevétlenül, egyszer csak belengi a fülkét, sőt az egész kocsit valami összetéveszthetetlen szag. Vagy több is ez annál: valami mély benyomás, ami a kirándulások velejárójaként ez már szinte élménnyé, benyomássá nemesedik; valami

orron át való érzékelés, amit mindannyian érzetünk már, ha magyarokkal egy MÁV-szerelvényen utaztunk. Nem más ez, mint a *rántott hús* illata.

A legalább két perce a vonaton utazó gyerekek ugyanis igencsak megéheztek. S erre már enni kell. S nem is akármit! Valami tartalmasat persze. Percek múlva ez az illat csak erősödik. S közben az önmagában több száz kalóriát tartalmazó húsdarabokkal tömött ép szendvicsek látványát felváltja a *MÁV-tájkép csata után* c. csendélet: morzsának már nem nevezhető, nagyobbacska leszakadt kenyérdarabok, húscafatok, levált prézlicsók a papírszalvéta vagy -anyu előrelátását dicsérő – alufóliadarabkák eklektikus egységében. Ezek a darabok kihasználva a vasúti tér adta lehetőségeket, itt-ott heverve foglalják az (*együttes elhelyezéssel* egyébként nekik nem biztosított) drága helyet. S közben csak terjeng az illat. A rántott hús illata.

Igen ám, de inni is kell. S ekkor kerülnek elő a csendéletet megkoronázó összetevők; szén-dioxiddal dúsított, cukros – vagy az egészségesség érzetét keltő édesítőszerrel is felturbózott – üdítőitalnak nevezett folyadékok. Bár a tanító néni világosan elmondta a szülői értekezleten, és ezt írásba is adta papír és digitális felületen egyaránt; *csak* sima vizet hozzanak a gyerekek magukkal, saját kulacsban – hangsúlyozva ennek a fenntarthatóságra nevelésben betöltött szerepét. Ezt megértve a szülők, azért a biztonság kedvéért – meg szegény gyermekük egészségéért aggódva – küldtek a gyerekekkel üdítőitalt is. Nehogy szomjan maradjon a szegény. Meg egyébként is milyen snassz már csak vizet vinni egy ilyen kirándulásra. A többiek biztosan visznek kólát vagy Fantát, s az *én gyerekem nehogy már hátrányt szenvedjen*.

Ott van a sima víz és a cukros bubis üdítő. Melyiket szeretné meghúzni a gyermek a rántott húszás közben? Egyértelmű. A cukros bubisat. Ezzel észrevétlenül egy természettudományos kísérlet részesévé is válik. A folyamatos mozgásban lévő, szén-dioxiddal dúsított folyadék tulajdonságait figyelheti meg közvetlen tapasztalás útján. Nemes egyszerűséggel letekeri a kupakot. Pontosabban letekerné, mert a túlnyomás okán, a palackban lévő folyadék kispriccel. És persze öntudatosan egyből ki is használja a rendelkezésére álló teret. Ami útjába esik, azt megfesti, merthogy valódi festékanyaggal van színezve. De a festésen túl be is nedvesíti azokat a felületeket, ahová eljut. És mivel cukrot is tartalmaz az oldat, a kontaktáló felületek azonnal a nedvesített cukor tulajdonságaival ruházódnak fel. Azaz *ragadóssá* válnak. S ekkor születik meg az a bizonyos *MÁV-tájkép csata után 2.0.* c. csendélet. Az összehatás teljes. Minden érzékszervet áthat: látvány, íz, illat, tapintás, hanghatás útján egyaránt megismerhető. Ez az igazi komplex, érzékszervi hatás!

Még hogy szimpla vonatozás! Itt, kérem, a zötykölődő szerelvényekben masszív természettudományos tapasztalatszerzési lehetőségek eldorádójával van elkényeztetve korunk gyermeke.

A fentiekben is láttuk, de le kell írni még egyszer; kisiskolás gyermekekkel több napos, ottalvós kirándulásra menni bátor pedagógiai vállalkozás. Nagyfokú körültekintést, pontos előkészítést és alapos tervezést igényel. Utazás, étkezés, szállás, program. Az étkezések és a program vonatkozásában célszerű néhány sajátosságot is fegyelembé venni

A többnapos elvonulásra érkező gyermekek valós „*megérkeztem*” megéléséhez időre van szükség. Ezt nem lehet néhány óras kirándulás alkalmával átélni. Hiába minden pedagógiai felkészültség, módszertani sokszínűség, az élménypedagógia teljes eszköztárának bevetése, a legújabb digitális innovációk használata, ahhoz, hogy a gyermek már a tábor során *otthon* érezze magát a természetben, ehhez idő kell. Időre és a mindennapi köznevelési pedagógia során beégett rutinoknak ellentmondó hozzáállásra van szükség. Lassításra. Nem rohanásra. Nem kell teljesíteni az anyagot. Nincs számonkérési kényszer. Ez a hozzáállás annyira idegen a hazai köznevelési gyakorlattól, hogy sokan nem is mernek belevágni. Pedig a pedagógiai megújulás egyik lehetséges útja ez. Amikor *megállunk*. Nem pörgünk a Krétán, sem egyéb közösségi felületen. Nem küldünk azonnal a folyamatos beszámolási kényszer miatt – vagy ki tudja, miért – fényképeket, rövid videókat, szöveges beszámolókat. Ezeket a jelenlévő pedagógusok is felfüggesztik persze. S ha mi - akikre rábízta a gyerekeket öt napra – tudunk lassítani, megállni, csak ezután jöhet a többi.

Hangsúlyozom, hogy ez jóval több, mint a „*digitális detox*”.

Az offline jelenlét a fentiek egyik fontos feltétele, bár nem csupán ezen múlik. De online biztosan nem lehet valósan se a természeti, se a társas környezetre figyelni. A természetközeli környezetben a tanerő maga is meglepő dolgokat vehet észre, s vezethet ezek felfedezésére a rábízottakat is. De ez nem megy egyik pillanatról a másikra, de még egyik órától a másikra sem, sőt egyik napról a másikra sem. Ehhez az átállásra több napra van szükség. Minimum háromra.

Annyira tele van a gyerekek feje is a „városból” hozott (ebben a környezetben) zavaró tartalmakkal, hogy ennek kiürüléséhez időre van szükség. A magunkkal hozott zaj, szennyeződés, a természettel kapcsolatos rossz beállítódások, erdőről alkotott „*rémképek*” remélt kiürülésének ez az egyik alapfeltétele. Mert amíg a figyelmünk a multitasking szétszórtságában megoszlik, lekötődik, leblokkolódik, addig kevéske esélyünk van a hullámhosszváltásra. *Átállni a máshol lét* hullámhosszára. Megélni az erdőben jelen lévő csöndet, harmóniát, szépséget. Ahhoz, hogy észrevegyük ennek valóságát, a saját magunkban hozott otthonlétől kell elszakadnunk. Ki kell kapcsolni. Szó szerint. És nem pusztán kikapcsolódni, miközben belül ugyanúgy bekapcsolva

maradunk. A digitális eszközök áldásai – legyenek bármily újak és elhagyhatatlannak tűnők – ebben éppen, hogy akadályok. Ahhoz, hogy be tudjak kapcsolódni a máshol létbe, ki kell kapcsolnom ezeket.

Így van az étellel is. *Reggelizz úgy, mint egy király, ebédelj úgy, mint egy polgár, vacsorázz úgy, mint egy koldus* - tartja a mondás, bár ennek érvényesítése épp egy erdei iskolába igencsak körülményes és valóságtól elrugaszkodott lenne. Először ki kell, hogy ürüljön az otthonról hozott „tárisznya”, az uzsis zacsi. El kell, hogy fogyjon a hazai szendvics, a kibontott cukorka, csoki, kakaós csiga...stb. Meg egyébként sem túl higiénikus és egészséges a harmadnapos hazai, már zöldre színeződő felvágottas, laposra nyomott zsemlet elfogyasztani.

Pedig ezek a saját gyerektartalékok komoly „értéket” képviselnek, akár büszkén vállaltan, akár titkokban rejtegetetten. A legmagasabb szinten az otthonról hozott, egészségesnek aligha mondható nasik tárháza áll. Amíg ezek nem fogynak el, addig igazán a helyi étkezés sem tölti be szerepét. Merthogy miért enné meg azt a furcsa állagú főzeléket, ha a szobájában rejtegett tartalmakkal is jóllakhat. Azok sokkal szebben csillognak, sokkal édesebbek, és velük könnyebb *csokibarátokat* is szerezni, akár *lekenyerezni* társaikat. Ebből a helyzetből eredő probléma feloldására megoldási alternatíva lehet, hogy az erdei iskola első napján nem adunk meleg ebédet a gyerekeknek. Hiszen úgysem fogy el. Este viszont a jól megérdemelt, kétfogásos meleg estebéd következik. A hozott szendvicseket, nasikat, vonatozásról maradt enni- és innivalókat ebéd gyanánt ki-ki fogyassza el az ebédidőben. S utána hangozhat a felszólítás:

– *Minden megmaradt enni- és innivalót, kérünk, tegyetek ki az asztalra! Semmi ne maradjon a táskában!*

Finom falatokat jelenthetnek ezek a gyermekeknek már nem adható, romlásgyanús maradékok a szálláshelyen őrző szolgálatot végző kutyáknak vagy esetleg más állatoknak. Ezen maradékok alufóliából kicsomagolása, egyéb műanyag daraboktól megszabadítása nem kis türelmet igénylő, szép feladat. A társadalmi jóllét érdekes fokmérője ez; egy osztály átlagosan 1-2 vödörnyi ilyen maradékot dob össze. Különleges élmény, hogy a lelkes erre vállalkozók a moslék összeállta után azt maguk vihetik majd a házgazda utasítása szerint a házi moslékevőknek: disznóknak, malackáknak. Nem kis öröm ez az etetettnek és etetőnek egyaránt.

„*A szobába ételt bevinni és tárolni tilos!*” – majdnem minden szállásadó házirendjének alapvető része ez a mondat. A gyerekek hajlamosak olyan iskolásan értelmezni ezt a mondatot is: ha nem értem miért, nem csinálom meg. *Miért kéne odaadnom a csokimat, amelynek még megvan a fele? Ez az Ildi néni el akarja venni a szüleim által küldött finomságokat!* Vagy, ami a gyermeki fifika vagy inkább az öt otthon érő nevelés nyers valóságának legszebb megnyilvánulása:

– *Nekem azt mondta anyukám, hogy ezt csak én ehetem meg!*”

Az ételallergiák kérdése persze más, de amúgy ennek a mondatnak az értelmezése, célja igazi neveléstudományi kihívás. Miért is nem kínálhatná meg az egyik táborlakó a másikat? Ildi néni viszont az ételmaradékok kidobásának tudományos megközelítésére vállalkozik, és belekezd egy rövid kis zoológiai ismertetőbe:

- Tudjátok, gyerekek, ahova mi érkeztünk, más élőlények lakhelye is. Akik előttünk is itt laktak már, és utánunk is itt fognak élni. Mi csak vendégességbe érkeztünk. A szobák a természet közvetlen szomszédságában vannak. Ha a környéken élő állatok könnyen megszerezhető táplálékforrást vélnek nálunk felfedezni, akkor cselekedni fognak. Megpróbálják megszerezni ezeket maguknak! S ehhez kiváló érzékszerveik vannak (pl. szaglás, hallás), sokkal jobbak, mint neked. A hangyák, egyéb rovarok, netán kisebb rágcsálók, vagy mindenkinek a fantáziájára bízom, hogy micsodák még, meg fogják találni az elrejtett ételmaradékaitokat. S ez a típusú találkozás az erdei állatokkal nem okoz majd örömet se neked, se nekik. Inkább riadalmat, sikítózást kelt majd. Aki élőlényeket szeretne megfigyelni, az inkább kint a természetben tegye ezt, hiszen ezért (is) jöttünk! Szívesen segíték ebben! Kérem tehát az ételt itt hagyni! Hajrá!”

Az igazán rutinos „szakemberek” ezt a felszólítást kiegészítik még a *cukros lé se maradjon a házakban!* felszólítással. Az éjszakai szomjoltásra kiváló a sima víz, ami, ha kiömlik, könnyen felszárad utána. Míg a cukros lé, azon kívül, hogy kevésbé tetszetős foltot hagy a padlón, ruhaneműn, ágykárpiton, igazi rovarcsapdaként működik majd megszáradva is.

Úgy a harmadik nap tájékán elfogy minden dugi nasi, kiürülnek a cukortartalékok. A gyerekek valóban éhesek lesznek. Beállnak az étkezések ritmusára. Reggeli, ebéd, vacsora. Együtt esznek, nem külön. Átélik, majd megtanulják élvezni az asztalközösséget. S igazán meglepő az elfogyasztott étel mennyiségének növekedése, s az ezek utáni maradékok csökkenésének párhuzama. Az étkezés ilyen előzmények után inkább elfogy, és tölti be a szakács által neki szánt szerepét.

Oly sokaknak örömet okozva. Örül a gyermek, akinek az éhségsillapítása szakszerűen összeállítottan történik. Örül a pedagógus, aki jóízűen falatozó gyermekek között nyugodtan ehetsz, örül a szakács, aki nem fáradozott hiába, örülhetnek a szülők – bár nem látják –, mert egészséges és az étel elfogyasztásához optimális időkeretet megvalósító étkezést biztosítottak gyermeküknek. S örülhetnek a malackák, akik a maradék szendvicses moslékból jóízűen falatoznak az erre rácsodálkozó gyermeki tekintetek között.

- Éjszakai túrára indulunk! - hangzik Feri bácsi egész héten várt bejelentése.

– YEeeeAH! Vaou! – morajlik rá az osztály tört angolsággal, a kutyaugatástól – és most már a gyermek *vaoutól* is - hangos falusi estében. Merthogy az éjszakai túra majd minden gyermek nyilvánvaló vágya, aki többnapos természetközeli környezetbe érkezik. Jelentsen ez bármit: sétálni a sötétben, együtt félni és izgulni az éjszakában, csillagokat nézni, ijesztgetni egymást, bátorságpróbát teljesíteni vagy épen szarvasbögést hallgatni. Tulajdonképpen a cél majdnem mindegy, a lényeg a sötétben való kint tartózkodás. A bejelentést követően lázas készülődésbe kezdenek a gyermekek. A pontos instrukciók ilyenkor lényegesek:

– Lehetőleg ne neonzölden világító ruhában és fényvisszaverő csíkokkal teletűzdelt felsővel, a lépésre fényjátékot villantó cipőben, „susogós” melegítőben gyertek! Hanem próbáljunk minél inkább beolvadni a környezetbe!

Az igazi éjszakai túra elemlámpa nélkül történik. Ha minden gyermek saját fényforrással rendelkezik, szinte élvezhetetlenné teszi a sötétben való túraélményt. Az egy másik műfaj, amikor elemlámpával rohangáló gyerekek egymás ijesztgetése közben keresős játékot játszanak a sötétben. Az éjszakai túra nem ezt jelenti. Sötétben menni egy számunkra szokatlan – s ezért féltősen izgalmas – fizikai közegben, amit úgy hívnak: a fény hiánya vagy korlátozott volta. Merthogy teljes sötétség csak a barlangokban van, máshol alig tapasztalható kint a természetben. Valami mindig világít. A csillagok fénye, a Hold, a szürkületben alábukó nap halványodó sugarai, amelyek leginkább vörösbe hajlóan festik meg a horizontot. Ennek megtapasztalását csak akadályozza az elemlámpák sokasága.

Ilyenkor nem a szemünk az elsődleges információközlő érzékszervünk, hanem sokkal inkább a fülünk. Igazán vájt fülűvé válhatnak ilyenkor a gyerekek. Figyelve minden apró neszre, hirtelen zajra, fuvallatra. Ehhez bizony hasznos alaphelyzet a csend. Megteremtése nem kis kihívás a túraveető kollégának. Itt a mutogatás, a kézzel való csendre intés, vagy éppen a mimikával való nonverbális jelzések sem érhetnek célba, merthogy nem látják a gyermekek (se). Érdekes az éjszakai túrára készülő pedagógusok hozzáállását is megfigyelni. Ismeretlen terep ez számukra, amelynek következményeként az ijedséggel keveredő bizonytalankodás jelentkezhet: *Biztosan ki kell mennünk? Nem tudjuk ezt innen belülről megfigyelni?*

Tisztázva az alapszabályokat: ki megy elől, aki előtt senki sem mehet, és ki megy leghátul, aki mögött senki sem mehet, megindul az izgalomtól szétfeszülő, és csendesnek egyáltalán nem mondható gyermekesereg. (A legelső és leghátsó felnőttél viszont hasznos az elemlámpa, amelyet az esetlegesen előforduló vészhelyzet alkalmával elő is vesznek, illetve a csoport együttes haladásának jelzésére, egy

előre egyeztetett fényjelzéssel, nagyon frappánsan és nesztelenül használható. Így garantálva, hogy senki nem tér le az útról.)

A falu fényeit lassan elhagyva, a tempósan megkezdett túra egyre lassuló iramúvá válik. Különösen tetőfokára hág a feszült izgalom, amikor vezető közli, hogy most a temető mellett haladunk el, s igazán különleges hangokat hallhatunk magunk körül. A csoport megáll. Egy ilyen bejelentés után a csend garantált, s az is, hogy a kézfogás, az egymásba kapaszkodás népszerűsége megnő. A tanító nénik váratlan, különleges élményben részesülhetnek, amikor a karácsonyfaként rátekeredő gyerekeknek rengetegének közepén találják magukat. Fontos és bizalomerősítő érintkezések ezek, amelyek nevelési hozadéka sokkal nagyobb, mint elsőre gondolnánk. Mindannyian fülelnek a temető felé, s az ilyenkor felszínre törő film- és játékélmények verbalizálódnak; a vérfarkasról, a kisértetekről, furcsa lényekről ... stb.

De a túravezető nem ezekre gondolt, ezekkel a valóságban még zaj szinten sem találkozhatnak. Hanem valami egészen elképesztő hangszínnel, erővel megcsendülő dallamívre. Egy igazi *fortissimóra*. Pontosabban az egyre erősödő, *cresendóra*; a fülemüle énekére. A késő tavaszi éjszakák oly jellegzetes mélyen bevésődő hangélménye ez. Sokak szerint ez a dallam a madárvilág legzeneibb éneke, amelyet az udvarló hímek hangja kelt. Ezek a zeneileg tökéletes akkordok – a madár gégéje négy hangot képes egyidejűleg kiadni - májusi éjszakákon csendülnek fel az útszéli csalitosokban, bokrosokban. Jelen esetben a temetőben. A csalogánykoncert (a fülemüle másik, népiesebb neve) közben továbbinduló gyerekcsoport szeme eközben már hozzászokott a derengéshez. És kitáguló pupillájukkal körbepásztazzák a környéket, miközben lassan átállnak abba a ritka állapotba, hogy már csak a hallásukra hagyatkozhatnak.

Elhagyva a falu kutyáinak jellegzetes ugató koncertjét, a fejük fölött elhúzó repülőgépek erős hangjára kapják fel fejüket. Ezt a zajt otthon észre sem veszik. De itt, a természet csendjében drasztikus – már-már fájó - hanghatást okoznak az egyik világvárosból a másikba siető – a fenntarthatóság iránt talán kevésbé elkötelezett – embertársaik. Foltszerű és halványodó kutyaugatás keveredik az erdő-mező hangjaival. Tücsök, szöcske és sáskaciripelés egyáltalán nem egyforma hangívei közt megszólaló bagolyhang elsőre nagy riadalmat kelt. Ez a hu-hu-huhogás ugyan jól ismert hangösszetétel online tartalmakon felnövő gyermekeink körében, itt mégis ismeretlen és sejtelmesen félelmetes érzést indukál bennük⁷. Ezt az ijedelmet csak fokozza az arra tévedő, rovarcsemegéjüket éppen begyűjtő denevérek gyors cikázása. Egyiknek sem hallják a szárnyzuhogását, csak nesztelen röptüknek árnyait

⁷ Igaz magyar hang ez: pont „hu” (.hu, ahogy az emailcím végén mondjuk).

vélik felfedezni a derengő éjszakában. S ekkor valami távoli zárlatos vezetékhangra lesznek figyelmesek: *krex-krex*.

Mintha a mellettük lévő gabonatáblában valami drót időnként kisülne. Mintha a szél fújná a vezetéket, s az ritmusosan érintkezve jellegzetes, „sistergő” hangot hallat. Keresik a villanypásztort, de nem találják. Keresik a villanyvezetéket, de sehol egy villanyoszlop messze-távol. A megoldás néhány lemaradó és érdeklődő gyermeknek adatik meg, amolyan kiscsoportos élményként. A záró felnőtt vezetésével letérnek az útról, óvatosan belépnek a táblába. Nem is sejtve, hogy éppen a differenciált tanulás és az ehhez kapcsolódó csoportalkotás pedagógiai mintáját valósítják meg.

Lassan, meg-megállva közelítenek a hang irányába. Az alkalmanként több tíz másodperces szünettel megrezgő hangsor egyre erősödik. Jogosan vonják le a következtetést: közeledünk, s mindjárt ott vagyunk a forrásnál. Vezetéket még mindig semmit nem látnak. S felfedezés izgalma gyermek és felnőtt arcán egyaránt ott ül, vajon mit fogunk találni ott? A szívdobogásuk szinte hallható. S akkor az egyik bátor kislány rendkívül óvatosan szétnyitja az utolsónak gondolt gabonaköteget. A *krex-krex*-nek hirtelen végeszakad, és néhány méterrel arrébb valami galambnagyságúnak vélt madárárny képe látszik tovatűnni.

- Mi lehetett ez? – teszik fel a kérdést a gyerekek most már hangosan, hiszen úgymint eltűnt a forrás.
- *Krex krex* – hangzik a válasz latinul.
- Vagyis harismadár – erősíti meg magyarul a közös felfedezés örömétől mosolyra fakadó, éppen differenciált oktatást végző szakember.

A beépített vaddisznó esete

Bátorságpróba. Mi is az? Ahány gyermek, annyiféle elképzelés. A bátorságpróba valami olyasmi cselekmény, amely által bátorságunkat igazolhatjuk. A gyermekek körében uralkodik az a téves nézet, hogy aki bátor, az nem fél. S aki hangosabban állítja, hogy ő bátor, na, ő biztosan az. De biztosan így van, hogy aki hangosan és gyakran – akár mindenki mást elnyomó módon – állít valamit, annak igaza van? A felnőttek világában talán ez működik, de a gyerekekében is? Ennek a jelenségnek megértésére kiváló lehetőséget kínál az alternatív bátorságpróba. Ennek során napvilágra kerül – pontosabban éjvilágra -, hogy nem az a bátor, aki állítja magáról, hogy nem fél, hanem az, aki legyőzve a félelmét, tetteivel bizonyítja ezt. Azaz, aki kiállja a próbát.

Adott egy erdei iskolás napjainak végén lévő ötödikes osztály. Őszi erdei iskolájuk kiváló lehetőség a közösségépítésre, az új osztálytársakkal és az osztályfőnökkel való összeszokásra. Eljött az utolsó este, a negyedik, amelyen mindenki a megígért bátorságpróbát várja. Amiről már meséltek a tavalyi ötödikesek, hogy milyen izgalmas volt. A próbát teljesíteni opcionális lehetőség, nem kötelező. Alternatív lehetőségként az egyébként egyéni próbát nem vállalók, csoportban teljesíthetik majd ezt a megmérettetés záró részeként. A próba lényege egyszerű: eljutni egyedül A pontból B pontba. Mindezt fényforrás használata nélkül, sötétben. A végponton egy konvencionális jelzéssel, leginkább hanggal kell tudtára adni a többieknek, hogy megérkezett a próbatevő, s ezzel mintegy zöld jelzést kap a következő aspiráns az indulásra. A ponton áll az egyik pedagógus, s a várakozók folyamatosan fogyatkozó serege, míg B ponton várja a teljesítőket a másik pedagógus, akinél a megpróbáltak egyre gyarapodó számban gyülekeznek. Így szépen lassan, ütemesen mintegy „átfolyik” az osztály A-ból B-be. A próba legvégén az egyedül ezt nem vállalók: a közösen, egy csapatban – a kísérő felnőttel együtt – teljesítők érik el a végpontot. A és B pont közötti kb. 300 m-es távolságot egy sötétben is összetéveszthetetlen nyomvonalon kell teljesíteni. Erre legalkalmasabb az erdei kisvonal használaton kívüli kanyargós pályaszakasza. A próba helyszínét előtte és/vagy utána (is) igen tanulságos együtt bejárni világosban is, amikor kiderül, hogy a félelmetesnek hitt árnyak és zörejek egy bájos erdei kisvonalnyomvonal mentén egyáltalán nem tűnnek félelmetesnek. Inkább barátságosan kedvesnek. Persze világosban minden egyszerűbb.

A bátorságpróbára érkezők hangos izgalommal közelítik meg együtt a helyszínt, majd a szabályos teljesítés feltételei következnek. A pedagógus különösen kihangsúlyozza, hogy futni semmiféleképpen nem fusson senki, mert az igencsak balesetveszélyes. Aki menet közben meggondolja magát, az forduljon inkább vissza nyugodt léptekkel, és A pontban várja meg a csoportos teljesítést. Megbeszélésre kerül, hogy milyen hangokat, neszeket hallhatunk az erdőben: gyors madárkamocorgás

az avarban, lomha zizegés a földi békák nyomán, bagolyhuhogás, rókaüvöltés, vaddisznótúrás, őzvakkantás, szarvasbögés...stb. S mindezt a közelben csobogó patak hangja és az útmenti fák éjjeli szellő által keltett, suhogó – helyenként nyikorgásba hajló – hangja koronázza meg. Persze a gyermeki képzelet – saját tapasztalatai, élményei nyomán, amelyek leginkább filmnézési és játékszokásaikkal mutatnak szoros összefüggést - ezeket másnak is hallhatja. A félelem érzetének izgalma már tapinthatóvá válik. A *B* pontba „előretolt helyőrség” elfoglalja a helyét Pista bácsi személyében. Jó három perc, amíg felhangzik az összetéveszthetetlen hangjelzés.

- Indulhat az első!

A biztos kalandélmény érdekében a körültekintő pedagógus biztosra próbál menni. Garantált izgalomhoz akarja juttatni a próbázókat, ezért a tábori szakácsot, Károly bácsit – akire egyáltalán nem számítanak a gyerekek – bevonva, játékos hozzáállását felhasználva, jó előre felkéri őt *vaddisznónak*. Aki fehér szakácsöltözetét lecserélve terepszínű felszerelésben elhelyezkedik a vasúti pálya melletti kis árokban, néhány kavicsal a kezében. Persze mindezt az osztály kiérkezése előtt teszi. Van ideje bőven elbújni, hiszen az izgatott gyerekek olyan zajosak, hogy igazán semmit nem hallanak saját beszédjükön és zajkeltésükön kívül. Amikor a Pista bácsi elsétál a beépített vaddisznó mellett, ő rőfögéssel és kis kavicscsörgéssel jelzi jelenlétét, amelyet most még nagyon halk emberi hangján is megerősít:

– *A vaddisznó készenáll!*

Az ezután tétován, vagy éppen határozott léptekkel közeledő próbázók mindegyike hall rőfögést és kis kavicsstúrást. Van, aki azonnal visszafordul. Van, aki megáll, és hallgatózik, s csak később indul tovább. Van, aki határozottan továbbmegy, mintha be lenne dugva a füle. Van, aki folyamatosan beszél, és úgy győzi le félelmét:

– Tudom, hogy, Pista bácsi, itt vagy! – Az első visszaforduló beszámolója komoly elbizonytalanodást okoz a bátoraspiránsok körében. Jelentősen csökkentve az egyedül teljesítők létszámát. A *B* pontba megérkezett bátrabbak halkán a földre lapulva várják a következőket.

S ekkor - nem várt forgatókönyv szerint - az *A* ponttal ellentétes irányból, fentről a vasúti síneken fokozódó patadobogás hallatszik. Egyre közeledő dobogás egy nagy testű emlőstől származhat csak. A lapuló Pista bácsiékhoz érve hirtelen lefékez, megcsúsztatva a vasúti töltés kavicsain. Megáll. Halk motozás, szimatolás ott az állati oldalon. Fokozódó szívverés, önkéntelen egymásba kapaszkodás, és izzadó tenyerek itt az emberi oldalon. Árnyvonala a halvány csillagfényben jól kivehető. Gímszarvas. Bika. A másodpercek félelmetesen lassan telnek. Majd nemes egyszerűséggel a a négy lábú hirtelen

beugrik a sűrűbe. Elment. Fellelegeznek Pista bácsiék, fújnak egy nagyot. Próbálnak megnyugodni, amikor az A pont felől menetrend szerint érkező próbázó megszólal:

– Na, bátor voltam, Pista bácsi?

– Igen, nagyon bátor!” – hangzik a félelemtől még kissé reszkető mély hangon.

Most ki is vesz részt tulajdonképpen bátorságpróbán? - gondolkozik el magában Pista bácsi, miközben az egyezményes hangjelzéssel a lentiek tudomására hozza: *indulhat a következő!*

Mit tennél meg egy nagy békabrekegésért?

A hazai kétéltűek mindegyike védettséget élvez. Legyen az farkas (pl. foltos szalamandra) vagy éppen farkatlan kétéltű (pl. kecskebéka). Az iskolás gyermekek a tankönyvi tartalmak által, természetfilmekben és a meséken keresztül hamar találkoznak velük. Valóságosan azonban annál ritkábban. Pedig a békák különleges lények. Különlegesen érdekes az átalakulásos fejlődésük vagy a bőrük és tüdejük segítségével egyszerre végzett összetett légzésük. Talán pont nyálkás bőrük miatt alakult ki a velük szembeni undorodás. A mesékben csúnya békává varázsolt királyfi az őt megtaláló lányka csókja hatására nyerheti vissza eredeti alakját. Az undorodást legyőző csók az, amire szükség van. Napjaink gyermekei számára, ha nem is a békák csókolgatására, de a velük szembeni undorodás oldására nagyon is szükség van. De honnan is tanulják a gyerekek ezt az elutasító hozzáállást? Tőlünk felnőttektől.

A kisgyermek eredetileg érdeklődve fordul e kis teremtmények felé is. Próbálja elkapni, és ha sikerült neki, rendkívüli boldogsággal tölti el. Megfogja, próbálgatja, simogatja, nézegeti. Aztán ez a természetes vonzódás, hozzáérő vizsgálódás, felfedezési vágy lassan a felnőttek viselkedését mintaként látva változik meg. Intézménybe bekerülve ez a változás felgyorsul, erősödik. A kisiskolás gyermekek zöme már határozottan viszolyg, akár undorodik is a békáktól. Pedig erre a nemszeretem állatcsoportra igencsak szükségünk van. A kitűzött fenntarthatóságra nevelési céljaink közt is szerepel, hogy a nem népszerű állatokkal szembeni negatív hozzáálláson fordítsunk az intézményi évek alatt. Hogy miért ér el kevéske sikert ez a nevelés, erre elsősorban a lexikális tudásra alapozó oktatásnak a gyakorlatában kell keresnünk a választ. Attól, hogy a feldolgozandó szövegben benne vannak a kétéltűekre vonatkozó alapvető tudnivalók, még nem lesz a gyermekeké a remélt attitűd. Ehhez más típusú megismerésre, felfedezéssel való tanulásra van szükség. Valóságos terepen való megismerésre, valóságos szituációkban, természetes valójában⁸. A tanteremben a kétéltűek megismerése (is) nem részvételen alapuló, hanem ismeretközpontú elsősorban.

A terepi kirándulások alkalmával a pedagógus a vezető szerepből sokkal természetesebben válthat a résztvevő szerepkörre. Amikor ő is egy résztvevője a felfedezésnek a gyerekekkel együtt, s nem pusztán egy feladatkiadó és ellenőrző funkcióval bíró, gyermekek számára nehezen megközelíthető felnőtt. Ennek a szerepkörváltásnak egyik szép példája lehet a tóparti kirándulások alkalmával megvalósítható *brekifigyelés*.

⁸ A nem szeretem állatokkal kapcsolatos negatív attitűdök oldását több nagyon jól működő terepi program, akció megvalósítja: például a koratavaszi békamentési akciókban való részvétel a hazai nemzeti parkok vagy a helyi civil szervezetek szervezésében.

Az erdő és tóparti rét határához érkező második osztályos gyereksereg Márti néni vezetésével haladt eddig, klasszikus bemutató jelleggel.

– Ez itt a tölgyfa, nézzétek meg, milyen a törzse, levele.

De itt az erdő és rét határán váltásra kerül sor.

– Gyerekek halljátok, amit én hallok? – persze a gyerekek semmit sem hallanak, mert folyamatosan beszélgetnek, játszadoznak egymással teljesen természetes módon. Gyerekekkel csendben lenni az erdőben nem magától értetődő. Hát nem azért jöttünk ki, hogy kifutkározhassa, kikiabálhassa, kihangoskodhassa magát!? De. *Azért is. Akkor mit akar itt ez a Márti néni, hogy legyünk csendben?*

S akkor a fentnevezett elmondja:

– A rét másik felén, a töltésen túl van egy tó. Abban békák élnek, amelyek nyugalom esetén elkezdik, folytatják békakonzertjüket. Most lehet, hogy nem hallod, de ha csendben közelítjük meg őket, észrevétlenül, akkor jó esélyünk van rá. Aki szeretné meglesni őket, az kövessen engem!

S ekkor Márti néni hirtelen négykézlábra ereszkedik, s időnként a földre lapulva lassan, de határozottan elindul a tó felé. A gyerekek nem tudják mire vélni, mi történt Márti nénivel. De ő jelez a kezével, hogy *gyertek, és utánozzatok engem*. Ujját az ajkára téve jelzi, hogy halkán tegyék ezt. A gyerekek lassan felismerik az izgalmasnak ígérkező lehetőséget, és térdre ereszkednek. Jókat mosolyognak egymáson és Márti nénin, ahogy elindulnak kúszva a töltés felé. A folyamatosan elől lévő Márti néni követve mindenki lapulva próbál mellé kerülni, hogy ne hogy lemaradjon az élményről. Vicces látványt nyújt az osztály, ahogy a lapulva csúsznak keresztül a réten a májusi napsütésben. S akkor hirtelen megáll Márti néni, mozdulatlanul figyel. A gyerekek egytől egyig utánozzák. Mintha valami különleges dolog következne. S ez így is van. Hiszen ekkor megszólal egy bizonytalankodó békahang a tóban. Először csak magányosan és szakadozottan, aztán egyre bátrabban és folyamatosan. Gyönyörű koncert kerekedik. S az előbb még hangosan egymással zsörtölődő osztály, most együtt néma csendben feszülten a fűben lapulva figyeli és hallgatja mindezt. Figyeli az előbb – talán éppen az osztály zajától félő - még néma csöndben vízben lapuló békák most erőre kapó hangját, ahogy egyre hangosabban és bátrabban megzengetik hangredőjüket.

Milyen érdekes egymást kiegészítő ellentétpár: mi hallhatóan, ők csendben – mi csendben, ők hallhatóan. Így tudok igazán figyelni a másokra: mi a békákra, s ők ránk.

Elérik az aprócska töltést, ahonnan óvatosan előbukkannak a kis gyermekbúksik. Figyelik, felfedeztetik az éneklő békákat. A koncert egészen addig tart, amíg az osztály izgalomtól erősödő

hangoskodása és mocorgása el nem éri azt a szintet, hogy egyszer csak a békák eltűnnek, s velük együtt csodálatos énekük is.

A minket körülvevő másik világ megismeréséhez ilyen szituációkra van szükség, arra, hogy csendben tudjunk lenni, hogy meghalljuk őket. S persze egy Márta nénire, aki bevezet minket ebbe a csodálatos felfedezni való világba, leereszkedve hozzánk, négykézláb, kúszva ...

A gyermekek kirándulás közben mindig keresik az elbújásra alkalmas helyeket, kuckókat. Az egyik legkedvesebb szabadtéri tevékenysége a mai gyermekeknek is ezekre rábukkanni, ezeket megépíteni. Mármost lenne. Ha lehetőségük lenne rá. De a városi életben mindig rohanni kell, nincs idő ilyesmire. Veszélyes anyagokkal, mint pl. fa nem dolgozhatnak, mert akár szálka is mehet a kezükbe. Meg egyébként is koszos lesz a ruhájuk, a cipőjüknek besarazódásáról nem is beszélve. Pedig természetes környezetben, erdei tisztáson, patakparton játszani nagyszerű élmény. A természet adta anyagokból, akár helyszínen bázist építeni, ami csak az övök, felemelő érzés. S mindezt szabadon tenni, nem tartva attól, hogy a házirend melyik pontját szegik éppen meg.

A bújócska az a játék, amit kora gyermekkortól kezdve szívesen játszanak a gyerekek. Igazi társas játék, amit nem lehet egyedül játszani. Valakinek vagy valakiknek el kell bújni, és valakinek vagy valakiknek meg kell őket keresni. A rejtőzködés és a keresés izgalma garantált siker. A két folyamat közötti feszültség feloldása a megtalálás katarziséban történhet meg. Kirándulás közben a gyermekek érdeklődve vizsgálnak meg minden ilyen elbújásra alkalmas helyet. Legszívesebben minden kis odút megnéznének, legyen az bármily extrém helyen. Hihetetlen energiákat képesek mozgósítani ebben az izgalmi állapotban. Egy egész napos fárasztó kirándulás után is, érdeklődéstől lihegve felmennek a meredek domboldalban messze fenti tatóngó barlang vagy egyéb kis üreg felfedezésére.

Ennek legfeljebb a velük lévő pedagógus teljesítőképessége – merthogy a biztonság garantálása végett együtt kell felmenni ehhez az üreghez – vagy éppen teljesítőképtelensége, rutintalansága, félelme szab határt.

Az ebéd utáni csendespihenő végeztével, a kipihent gyerekek délutáni kirándulásra indulnak. Mindenki izgatott. Már a szülői értekezleten is elhangzott, és a gyerekeknek kiadott tájékoztató lapon is szerepelt, hogy együtt fedezik majd fel a *titkos b...*-t. De mi ez a *titkos b...*? – azóta sem kaptak választ. Lehet, hogy éppen most oldódik meg a talány?

– A kis hátizsákban legyen kulacs, s ebben friss víz, esőkabát, pótpulcsi. Ami pedig az öltözetet illeti, nézzétek meg engem! – mondja Guszti bácsi. Rövidnadrág, rövid felső, sapka a nap ellen, túrázásra alkalmas cipő. Akinek el kell menni mosdóba, most menjen. 10 perc múlva indulásra készen kint a nagy meggyfa alatt sorakozunk! Hajrá!

Bár Guszti bácsi többször elmondta és meg is mutatta, mégis a 6-7 éves táborlakók némelyikét vissza kell küldeni az elfelejtett kellékekért. Néhány gyermek egyenesen társait vádolja, hogy elvették valami titokzatos módon a sapkáját. Vagy sírva közli, hogy neki nem tettek be sapkát a szülei. Pedig csak egyszerűen nem találja, mert a játék hevében még az ebéd előtt ledobta, és az étkezőben hagyta. Így persze hogy nem találja, s valóban nincs az édesanyja által gondosan elkészített napra felcímkézett ruhacsomagban. De ez ugye az a *de nem úgy*.

A meggyfa alatt sorakozó gyermekek szépen lassan összegyülekeznek a kért formában. Ennek sikerességéhez nagymértékben hozzájárulhat a készülődés folyamatát segítő felnőttek aktív jelenléte. Már csak a kullancs- és napvédelmi feladatok osztályszinten kialakított megvalósítása van hátra. Közben a közös sütemények cipelésére keres Guszti bácsi önként jelentkezőket. Merthogy a közösbe hozott, még akár a tábor második felében is fel-feltünedező sütemények, gyümölcsök, zöldségeket ezért küldték a szerető szülők. Hogy gyermekük ne éhezzen. Két-három adag süti meg is találja kedvesen ajánlkozó hordozóját. Aki majd a kirándulás adott pontján igen értékes személylyé avanszálódik azzal, hogy ő volt az, aki erőt, energiát nem kímélve egészen idáig hozta a közös elfogyasztásra szánt ennivalókat.

Az első osztály elkészült a kirándulásra. Indulni kell, hogy a kisvonatot nehogy lekéssék. Szépen, nyugodt tempóban haladva – séta közben megnézve a mindig érdekes eseményeknek helyt adó faluközponti gólyafészket - eléri a kisvonatot. Ez a vonatozás már önmagában képeslapra kívánczó maradandó élmény. Pedig az igazi kirándulás csak ezután kezdődik. Leszállva a vonatról, árnyas erdei környezetben folytatják tovább útjukat. S akkor átkelve egy rozoga hídon, a meredek domboldalban fent hirtelen két, elég nagynak tűnő, nyitott üreg tátong. *Oda be kell menni!*

– Guszti bácsi, menjünk be!!!

S akkor Guszti bácsi – neveléstudományilag megalapozott módon megvalósítja kitűzött célját; vagyis közvetlen tapasztalatszerzést biztosít a rábízottak részére. S mindezt úgy teszi, hogy ez a gyerekek kifejezett kérése!

– Guszti bácsi!! Menjünk be!!! –

– Na jó – egyezik bele *vonakodva* Guszti bácsi.

S közben a gyerekek nem is sejtik, hogy ők egy előre eltervezett pedagógiai folyamat beteljesítői éppen. S a sikeres nevelés-oktatás egyik mintapéldáját valósítják meg. Ők maguk akarják azt, amit a pedagógiai részcélként Guszti bácsi eltervezett. Igazi rávezető módon váltak aktívvá a felfedezésben. Úgy, ahogy a rávezető kérdések is motiválták kellene, hogy tegyék a gyermekeket az óra eleji tananyag-célkitűzés alkalmával.

A gyerekek eszeveszett és rendkívül izgatott rohamba kezdenek. Guszti bácsi csak figyeli őket, miközben óvatosan velük együtt haladva ő ér legelőször a nyíláshoz.⁹ Közben figyeli, hogy ki az, aki bizonytalan, fél bemenni. Az a gyermek kint maradhat a másik pedagógussal, ha akar. Guszti bácsi megy elől, s felhívja a figyelmet a fej védelmére, s a libasorban való haladás fontosságára, másik segítségére, a kiabálás, üvöltözés mellőzésére. Először ő tűnik el a nyílásban, majd szépen sorban az osztály tagjai. Bent egy igazán másik világba jutnak, sötét és nyirkos hűvösség fogadja őket. A nyíláson betüremkedő fény pontosan elegendő megvilágítást biztosít a biztonságos a bekúszáshoz. Bent a gyerekek az izgalomtól feszülve figyelik és ügyesen segítik a kis törmelékdombon át „becsúszó” társaikat. Lassan hozzászokik a szemük a sötétséghez. Egy a stabil anyagközetbe vájt, nagyobb szoba nagyságú, szabályos négyszögletes üregbe jutottak. Bent Guszti bácsi csendben megvárja, amíg a gyerekek köréje gyűlnek. És csendre inti őket!

– Ki tudja megmondani, hova érkeztünk?

– A titkos b...-be. Barlangba! – hangzik a magabiztos gyermeki válasz!

– Nem. Ez nem barlang, hanem egy pince. Egykor a szomszédos házak lakói itt tartották terményeiket, feldolgozott javaikat. Nyáron kellemesen hűvös, télen langyosan melegnek érezzük ezt a 10-12 fokot. Ez egy korabeli „hűtőház” és fagymentes tároló egyben. Igazi fenntartható módon üzemelő. De jött a fejlődés és a haladás. Az emberek már nem használják erre. Mert kényelmesebb - de ugyanakkor sokkal drágább az árammal üzemelő - otthoni hűtő és klímaberendezésekkel elérni ugyanezt. Ez a kis üreget még egy darabig az erdészek és vadászok használták, az erdei állatoknak szánt téli takarmány

⁹ Természetesen az előkészítő terepbejárás alkalmával – még gyerekek nélkül – meggyőződött a helyszínről, annak veszélyeiről. S a felmért körülményekhez igazítottan, az osztály összetételét és az aktuális időjárást figyelembe véve alakítja ennek a délutáni kirándulásnak a menetét.

tárolására. De ma már erre sem kell. Elhagyatottan várt minket. De vannak lakói, ha jobban körülnéztek! Hozzájuk érkeztünk vendégségbe!

A gyerekek óvatos keresgélésbe kezdenek. S egy kis kutatás után megtalálják az éppen igazak álmát alvó *Denevért Danit*. Sőt az oldalfalon és plafonon a társait is. Guszti bácsi csendre inti az izgatottságtól egyre hangosabb gyerekeket.

– Ti sem szeretetitek, ha alvás közben felkeltenek. Ők szürkületkor kelnek, és éjjeli rovarokra vadásznak. Nappal alszanak. S ők most itthon vannak, s mi jöttünk vendégségbe hozzájuk!

Óvatosan megvilágítja Guszti bácsi *Denevér Danit*, hogy mindenki jól a lássa kedves böregeret.

– De pici!! És milyen aranyosan veszi a levegőt, miközben betakarja magát szárnyaival. Hogy nem esik le?

– És hogyan megy WC-re?

– Mekkora lehet a kicsinye?

– S hogyan szoptat az anyadenevér?

– Tényleg igaz, hogy vért is szívnak?

– És beleragad a lányok hajába?

Hangzanak a kérdések, amelyekre Guszti bácsi lassan és halkán, szépen sorban válaszol. Közben megindulnak az egykori, eltömedékelt, de szándékosan felül kapcsolatot biztosító kijárat felé. Guszti bácsi és egy hátra maradt kislány zárja a sort, aki a sötétben titkosan, de mindvégig erősen szorította a felnőtt kezét. A kislány ekkor egyedül odamegy a denevérhez, csendben elbúcsúzik tőle:

– Szia Dani! Örülök, hogy megismertelek!

Majd határozott léptekkel a kijárat felé indul. Utoljára maradt Guszti bácsi, aki ellenőrizve, hogy senki nem maradt hátra a pincében, követi őket. Mielőtt eltűnne a fénytel teli nyílásban, még suttogva visszaszól:

– Köszönjük a vendéglátást! Jövő héten ismét benézek hozzátok egy másik gyerekcsoporttal, ha nem gond.

A pincéből kitóduló gyerekek szemét láthatóan bántja a nappali fényesség. De lassan hozzászoknak. Indulnak tovább a patak mentén. Közben jókat beszélgetnek az iménti denevéres élményükről. Guszti bácsi pedig rövid konzultációt tart a kolléganőjével a történekről. Gyaloglás közben az egymással aktív diskurzusba lévő gyerekek figyelmétől rejtve röviden átbeszélnek a történeket. Volt-e bizonytalan a gyermek a sötétben, aki nem vihető be egy hasonló, de jóval hosszabb járatba. Merthogy ez a pince csak egy próba volt. Bemelegítés, felmérés, szondáztatás. Most jön az eredeti túracél, a sötétségélmény megélésének és közös leküzdésének ideális megtestesítője: a *titkos b...* De most még erről hallgatnak a gyerekek előtt! Sétálva, közben meg-meg állva lassan közelítik meg a helyszínt. A mit sem sejtő gyerekek már el is feledkeztek erről a titokról. Guszti bácsi a patak mentén haladva, hol egyik, hol másik oldalon mutat valami érdekeset. Meredek sziklafal, orvosi tüdőfű finoman szőrös levele, vízben élő apró pataklakó lények.

– Mindenki helyezkedjen el a patakparton, és keressen a csendesen csobogó vízben egy olyan kis öblöt, helyet, ahol jól meg tudja figyelni a vizet, s azt, ami benne van. Merthogy élőlényekkel van tele! Aki észrevesz egyet, hangos kiáltással jelezze! Kezdődjön a patakturka!

A gyerekek izgatottan elhelyezkednek. Van, aki ledobja hátizsákját, de van, aki azzal együtt figyel a vizet. Lehasalnak, letérdelnek. Ugrálva pozíciót és helyszínt váltanak. Halknak semmiféleképpen nem mondhatók. Néhányan belenyúlnak a vízbe, néhányan lábbal teszik ugyanezt. Van, aki nemes egyszerűséggel belelép a vízbe. Aminek eredményeként az átázott cipőjébe betóduló hideg patakvíz miatt vizes immár a zoknij, sőt lába is. Ennek felismerése mélyről jövő segélykiáltást hoz ajkaira.

– Szilvi néni, beázott a cipőm! Jajjj! Most mit csináljak!!!

A sírásba hajló hanglejtéssel elejtett mondatok mögött valódi élményszerzés, megélt tapasztalás áll. Ha a patakba belelépek, vizes lesz a lábam. Ennek felismerése elsőre nem pozitív érzelmeket vált ki. A megoldás a helyszínre siető pedagógusra vár. Aki rutinos mozdulattal húz elő hátizsákjából egy pár száraz zoknit, s két kisebb nejlonzacskót. Zokni, zacskó, cipő a helyes sorrend! Ennek gyakorlati megvalósulását (a terepi körülmények között türelmesen) elvégző kolléga igazi módszertani innovátor. Közvetlen tapasztalást, valós problémahelyzetet kínál fel, s a megoldás keresése közben fakultatív módon nyújtja segítségét. Nem erőszakosan, nem kötelező módon. Csendesen, magától értetődően. Ő csak megkereshető módon van jelen. *Zokni, zacskó, cipő!* De csak annak, aki ezt igényli. Milyen jó, hogy nem kell mindenkinek zokni, zacskó, cipő sorrendben lábbelit húzni. Van differenciálás! S milyen jó, hogy ez kreatív vezető a 45 perces órán túl is elérhető, természetes módon megszólítható. Igazi bizalmi kapcsolódás ez.

– Megvan!! Guszti bácsi!! Gyere, nézd! Valami mozog a víz alatt! Valami botocska.

A tegzeslárva apró hordalékdarabkákból épített házikói ezek a botocskák. S amely csövecskékből időnként kinyúl egy-egy lárva.

– Valami fekete pontocska mozog itt! Guszti bácsi, gyere, nézd!

S Guszti bácsi jön, és érdeklődve megvizsgálja a patakából kiragadott vizes kövön megmozduló pontocskát.

- Planária. Laposféreg, amely itt nagy tömegben él. Figyeld meg, hogyan mozog! – S előveszi hátizsákjából egy nagyítót, amelyet a vadászat izgalmától lihegő gyermek kezébe nyom.

– Ezzel nézd!

A gyermekek pedig hangos, izgatott felnevetések közben önfeledten fedezik fel az a rejtett csodás vízi világot.

Mindeközben pedig megvalósul a természettudományos vizsgálódásokhoz szükséges eszközhasználati képességek aktív fejlesztése. Pont az történik itt, ami bent az iskolában, a tantermi körülmények között általában kimarad. A valódi eszközhasználat, ennek szabad használata, megismerése. Milyen jó, hogy ezt a valós felfedezést nem szakítja meg a csengő hangja! S milyen jó, hogy ez vizsgálati eszköz most nem csupán egy házi feladatban beírandó megoldás, ami fizikai valójában azonban még soha nem volt a gyerek kezében.

– Rák! Huhh!

Erre már mindenki felkapja a fejét. Igazi rák kerül elő a kövek közül. Ehhez ugyan kellett néhány tíz perc, kitartás és szisztematikus megfigyelés. De megvan. S a megtaláló gyermek szemében csillogó büszkeség leírhatatlan. Ő talált rákot először az osztályból. Az iskolában magatartási zavarral küzdő kisfiú ismeretlen helyzetben találja magát. Most mindenki arra kíváncsi, amit ő talált. Odagyűlnek köré. S néhányan irigykedve néznek rá, hogy bezzeg neki sikerült rákot fognia. Most nem azért van középpontban, mert megint valami rosszat csinált. Hanem azért, mert neki sikerült először. Ebben most ő volt a legjobb! Kétség nem fér hozzá! Elismerően megérkezik Guszti bácsi is, hogy szemügyre vegye a rákot.

– Kövi rák. Milyen ügyes vagy, Andris! – szól elismerően Guszti bácsi, miközben óvatosan megsimogatja a büszke rákvadász fejét.

– Figyeljétek meg, milyen irányba mozog? Számoljátok meg, hány lába van!

Hangos számolgatásba kezdenek. A csobogó patakvíz mozgásában nem is olyan könnyű megfigyelni, de együttes erővel – ellenőrizve vagy inkább segítve egymást – megkapják az eredményt.

– *Tíz.*

S ennek a közös számolásnak az eredménye vélhetően később is biztonsággal előhívható tudástartalomként rögzül. Felvéve a versenyt a környezetismeret-tankönyvben lévő információkkal, amely digitális technológiával elérhető verzióként vagy papír alapon számos kisiskolás gyermek egyedüli rákélménye. De ha évekkel később nem is emlékeznek majd a kövi rák nevére, vagy nem is tudják felidézni az 5 pár ízelt láb tényét, akkor is ennek a rákászásnak az élményét - legalább érzelmi síkon- biztosan beégették agybarázdáikba.

Az ilyen a nagymozgásokkal tarkított, valós természeti környezetben megvalósuló terepi tanuláshoz, felfedezéshez az élményét. És legerősebben talán Andrisnak égett be ez a patakparti rákászás, amikor életében először „tanulásban” ért el sikert. S ez - a mások általi elismeréssel megerősítve - a benti tantermi környezetben megvalósuló tanulásszervezésben ez idáig számára ismeretlen érzést indukált: *nekem is megy!*

A rákászásba, patakozásba felejtkező gyerekek elmerülnek a vízben és a tevékenység örömeiben. A folyamat beszippantotta őket – de ha valakit ez mégsem, nekik ott vannak a rét által kínált klasszikus játékok: foci, tollas, bújócska, fogócska...stb. Tanulás ez? Vagy felfedezés? Vagy természettudományos vizsgálódás? A gyerekek leginkább játéknak élik meg. A sekély vízben eltöltött idő közben lehetőségük van a jelenlévő felnőttek segítségét kérni, örömeiket megosztani, felfedezésüket megmutatni. Egy óra patakozás után, amikor már a rákóvoda¹⁰ is megalakult, a gyerekek éhesek lesznek. A patakparton, réten, erdőben, úgy egy 200 m sugarú körben szétszórtan játszó gyermekek egybegyűjtése legtermészetesebb módon a *sütizés!* felkiáltással történik.

Ehhez nem kell csengő. S ekkor kerülnek elő a közösbe hozott sütik. Rendkívül büszkén veszi ki hátizsákjából a sütit szállító gyermek a dobozt, s kínálja körbe. Ennél már csak az a gyermek boldogabb, aki tudja, hogy a finom zserbót az ő nagymamája készítette.

– *Ugye, Guszti bácsi, finom a nagymamám sütije!?*

Guszti bácsi „mélypedagógiai” kötelességének eleget téve, megköszönve vesz a süteményből.

Megkóstolja:

- *Remek! Ilyen jó csokimázzal még soha nem kóstoltam!*

A sütizésnél alapszabály, hogy egyszerre csak egy darab van a kézben, s a következőt csak annak elfogyasztása után lehet elvenni. Szép rendben és igen gyorsan elfogy a közös süti. Mindenki meghúzza a hozott vizes kulacsát. És Guszti bácsi észrevétlen rendezése szerint szépen libasorba állnak egymás mögött, immár indulásra készen a patakparti szűk ösvényen.

Guszti bácsi megy elől, majd libasorban a gyerekek, végül a sor végén Gabi néni, az osztályfőnök. A patakparton meanderező¹¹ mozgást végző csoport egy kidőlt fatörzsnél egyszer csak megtorpan. A keresztben fekvő hatalmas törzset megkerülni nem lehet. Egyik oldalon a patakba nyúlik, a másik oldalon a szakadékos hegyoldal állja a próbálkozók útját. Át kell mászni rajta, vagy a kisebbeknek alatta bújni. A gyerekek magasságuknak vagy éppen kedvüknek illő módozatot választhatják. Miközben a sor második fele préseli át magát a természet képezte akadályon, Guszti bácsi szándékosan nem siet előre az ösvényen. Meg kell várni a végét, hogy mindenki átbújjon. Miközben vároznak az előrébb lévő gyerekek, csak akkor vesznek észre valami szokatlant a hegyoldalban. Egy szabályos,

¹⁰ Rákóvoda: a gyerekek a vízben meglelt rákokat egy kövekből hevenyészve készített kis medencében óvatosan összegyűjtik, és féltve-örizve gondozzák.

¹¹ Meanderező mozgás: földrajzi szakszó. A középszakaszk jellegű folyó hullámzó vonalban való kanyargó mozgása. A meanderező folyó a kanyar homorú oldalát folyamatosan pusztítja, a belső oldalon hordalékot rak le.

faragott kövekkel kiépített kapuszerű nyílást a hegyoldalban. A behajló lombok között, messziről nehezen észrevehető. De innen egyértelműen látni lehet, hogy ez egy bejárat valahová. De hova?

– Barlang! Nézzed, Guszti bácsi!

– Ez a *titkos b...*? - hangoznak a gyerekfelkiáltások. De választ – egyelőre – nem kapnak rá. Csak titokzatosan csendes cselekvéssort. Egy alig 10 perces izgatott menetelést követően, már a nyílás előtt Guszti bácsi a maga legtermészetesebb módján leveszi hátizsákját. Kinyitja, kiveszi pulóverét. Felveszi. Nem szól semmit, miközben a táskájában kotorászva megtalálja fejlámpáját. Ezt is látványosan felteszi a fejére. Üzemkészre állítja. Kipróbálja, hogy ég-e? *Igen, rendben, világít.* Majd a titkos üreg felé lépdél.

– Bemegyünk, Guszti bácsi? - hangzik a gyerekek izgalomtól és félelemtől vegyes kérdése.

– Igen. Készüljétek! Látjátok, hogy felvettem a pulcsimat. A hátizsákomat pedig kint hagyom.

S ekkor az izgatott, de kicsit határozatlan gyermekek lassan elkezdik utánózni őt. Hátizsák le, pulcsi fel. Miközben készülnek, elhangoznak bizonytalan és gyözködő mondatok is a zsiszegő gyermekek szájából.

– Én nem biztos, hogy be merek menni! Meg nincs is lámpám.

– Figyelj! Segítek neked! Gyere mellettem!

S ekkor Guszti bácsi röviden a következő tájékoztatást adja:

– Nem kell mindenkinek bejönni. De menet közben visszafordulni nem lehet. Inkább maradjon kint, aki bizonytalan. Gabi néni szívesen kint marad velem. Ugyanakkor szeretném elmondani mindenkinek, hogy a járat nem különösebben veszélyes, de annál sötétebb. Bent vaksötét van. Elemlámpa nélkül megyünk be, egymás vállát fogva, libasorban. Jobb kezeddzel fogod az előtted lévő társad vállát, bal kezeddzel pedig tapogatom a falat! Lassan haladunk együtt. Én megyek elől. Gabi néni jön leghátul. Nincs elágazás a járatban. Nem lehet eltévedni. Csak ez az egy bejárata van. Tehát ugyanitt fogunk kijönni is. Miközben lassan haladunk előre, halkán segítsük egymást, hogy az utánad jövőnek mire kell vigyáznia. Pl. *Vigyázz, kisebb szikla a jobb oldalon alul! Kanyarodunk kissé balra!* ...stb.

Eddig több mint kétszáz gyermekkel mentem be ezen a járaton. S jöttem ki sértetlenül. Nektek is szeretném megmutatni a titkot bent. A *titkos b...*-t!

– Az, hogy izgulsz, félsz, természetes, de ettől még nem vagy gyáva. A bátorság az, hogy legyőződ ezt a félelmedet, vagy hogy felvállalod a határaidat. Ebben segítünk titeket mi felnőttek. Együtt meg tudjuk csinálni. De ehhez szükségünk van *rád* is!

Mindenki átgondolja. S most nyer a kíváncsiság a félelem felett. Az összes hátizsák a földre kerül. S a bizonytalankodók is beállnak a felfedezőik közé. Mindenki oda áll, ahol biztonságban érzi magát.

Ki-ki maga választhatja meg szomszédját a libasorban. Guszti bácsi elöl, Márti néni középen, Szilvi néni pedig leghátul.

Óvatosan elindulnak. A féloldalasan egymás vállába kapaszkodó gyermeksereg lassan hömpölyögve eltűnik a faragott kövekkel kirakott nyílásban. Bent nyirkos hideg van. Egy másik világ tárul fel nemsokára előttük. A vissza-visszanézők a bejárati ellenfényben még utoljára látják a sorban egymás vállába kapaszkodók társaik cipőnyomai által felkavart porfelhőt.

A kezdeti hangoskodás után, ahogy csökken a fény mennyisége, alábbhagy a lárma. Figyelnek egymásra, a lábuk elé néznek – már ameddig látnak még valamit. Aztán már semmit. Elöl Guszti bácsi, a sorban a két tanító folyamatosan biztatja őket:

– De ügyesen jöttök! Csak így tovább! Óvatosan! Halkulva! Figyelve és segítve egymást.

A vezetők biztató hangja a vaksötétben megnyugtató a gyerekeket. Bízunk bennük és egymásban. A felnőtt vezetők pedig a gyerekekben! Ez a kölcsönös bizalom a továbbhaladás záloga. A cél elérésének kulcsa. Tudhatják, hogy ha a másakra hagyatkoznak, akkor is sikerrel járhatnak. S közben senki sem akarja becsapni a másikat, ijesztgetni őt. Ez itt most nem játék, móka-kacagás. Ez itt most hús-vér valóság. Igazi kaland!

A haladó gyerekek tapogatnak. Ennyi követ talán életükben nem simogattak még. Fülelnek. S közben figyelnek egymásra, segítik egymást. Tapogató és fülelés kombinációja a látás kizárásával. Biztatják egymást. Egy-egy foszforeszkáló ruhadarab, óraszámoló igazi kincs és fontos tájékoztató segítség a gyerekeknek. A kicsike zöld pont lassan halad némelyikük előtt, s ezt lehet bátrabban követni. A haladási tempó igencsak lelassul. Tényleg semmit nem látnak. Rájönnek, hogy akár csukott szemmel is haladhatnak, ugyanaz az élmény.

A 25-30 fős osztály úgy negyedóra alatt éri el a 60-70 méter hosszú, kissé kanyargós járat végét. A hátul haladóknak a tudat, hogy Guszti bácsiék már elérték a végét, újult erőt és bátorságot ad. Ekkor Guszti bácsi megáll, s jelzi a csoport folyamatosan érkező tagjainak, hogy gyűljenek köré. Van, aki guggol, van, aki áll, van, aki leül. Néhány percen belül a foszforeszkáló zöld pont is megérkezik, s a sorzáró Szilvi néni is.

– Szuper ügyesek vagytok! Megcsináltátok! Itt vagyunk a végén! Mondtam, hogy sikerülni fog – hangzik közben Guszti bácsi megnyugtató és folyamatos biztatása.

Amikor mindenki elhelyezkedik, még mindig egymásba karolva, kapaszkodva, támaszkodva, Guszti bácsi csendre inti őket.

– Most maradjunk egy fél percig csendben, és takarjunk el minden foszforeszkáló fényt is. Megtapasztaljuk, hogy milyen a teljes sötétség!

Ez a 30 másodperc örökkévalóságnak tűnik. És tényleg vaksötét. Ekkor kihasználva a csendet, Guszti bácsi a zsebébe nyúl. Rövid kutatás után kivessz valamit. Valamit, amit gondosan már az induláskor bekészített. S ez a valami – és persze Guszti bácsi is – csak erre a jól megtervezett, legalkalmasabb pillanatra várt. Jellegzetes zörgés. Majd a klasszikus súrlódó hang után hatalmas fényesség támad! A gyufásdobozból kihúzott égő gyufaszállal a kezében áll a köréje húzódó gyereksereg közepén. Ebben a sejtelmes, szinte áhítatos légkörben egy jól átgondolt, e barlangi szituációhoz tökéletesen passzoló bibliai idézettel töri meg a végtelen csendet.

– „*Jézus Krisztus mondja: én vagyok a világ világossága. Aki engem követ, nem jár a sötétségben.*” Ennek a jól ismert bibliai idézetnek elhangzása közben, ennek didaktikus alátámasztását is adja, meggyújtva a gyufát. S ezzel talán ez a kép, a „*sötétségből világosságba*” gyermekkori, erdei iskolás élménye mélyebben „beég” a gyermekek emlékképei közé. Úgy, hogy ez akár később, felnőttkorban is biztosan előhívható, s alapját képezheti a most még gyerekként talán megfoghatatlan krisztusi üzenet megértésének.

Hogy egyetlen gyufaszál mire képes? Mekkora fényt tud gyújtani. Ahol nagy a sötétség, ott a kis gyufaszálnyi fényesség is hatalmas segítség. Igazi világosság-megtapasztalás. Ki-ki éppenhogy megszokva a gyufa kedves meleg fényességét, talán elgondolkozik Jézus fenti üzenetén. Ezalatt az elégő gyufaszál fényességét hirtelen felváltja Guszti bácsi fejlámpájának - kellemesnek egyáltalán nem nevezhető - mesterséges hideg fénye. Ez a fényesség bántóan erős. De nem véletlen kapcsolódott fel. Ugyanis a tapogatós túrát alaposan megtervező felnőtt ekkor a fénynyalábot a mennyezetre irányítva érdeklődve párbeszédbe kezd a gyerekekkel.

– Mi lehet ez a vöröses-barnás sáv itt a kőzetben? Van ötletek, miért vájták ezt a járatot, aminek most a végére értünk?

A gyermeki ötleteket sorra meghallgatva, egymással beszélgetve ismerhetik meg a gyerekek a *titkos b...* történetét. De hogy mi ez? Azt nem árulhatom el. Hiszen titkos...

Miközben Guszti bácsi türelmesen reagál a mennyezeten végigfutó vörösesbarna csík eredettörténetét firtató kérdésekre, másik zsebébe nyúl. A beszélgetést megtörő, zörgő-csörgő hang az eddig háttérből figyelő gyermekek érdeklődő tekintetét is előcsalja. Mindannyian tudják már, mi az. Ezért próbálnak közelíteni a hang forrásához.

Csúcscsoki. Bátorságbomba. Valami – nem olvadó – gyermeki hasat gyönyörködtető cukorféleség kerül elő a zörgő zacskóból. Mindenki szépen vagy kevésbé szépen, de sorban vesz belőle egyet. A felnőttek is. S miközben elmajszolgatják ezt a különleges csemegét, talán elgondolkoznak a most átélt közös élmények valóságán. Amikor is Guszti bácsi jelzi, hogy itt az idő a visszaindulásra.

– Most fordítva megyünk vissza. Szilvi néni lesz az első, én az utolsó. Ugyanúgy tapogatva és egymás vállát fogva, lassan!

– Lassan!! – hangsúlyozza. – A végén, amikor már látod a fényt, akkor se gyorsíts!

A kérdésnek megfelelően lassan kifelé indulnak Szilvi néni vezetésével. A bejövettelkor tapasztalt félelem kimenetelkor már nem érezhető. Valami sokkal büszkébb érzés kezdi hatalmába keríteni az ifjú felfedezőket.

Guszti bácsi a végén maradva alaposan körbenézve meggyőződik arról, hogy senkit sem hagy a háta mögött. Lassan elindul. Megfogja az előtte lépkedő utolsó gyermek vállát hátulról. Lepakcsolja a fejlámpáját. Ismét vaksötétség. De ez már másnak tűnik. S megindul ez a nagy, gyerekből álló, tekergő, tapogatókarokkal pásztázó osztálykígyó. Megindul? Inkább megiramodik. Mert a *mindjárt kint vagyunk* érzésének ereje csodákra képes itt. Meg persze a fejlámpa eddigi fénye, amelyet ügyesen kihasznált osztálykígyó aktuális eleje. A lassú, csoszogó léptek fokozatosan gyorsulnak. Ami befelé 15 perc volt, az kifelé 1 percet sem vesz igénybe. S amikor meglátják a járat végén bejutó fénynyalábot, akkor gyorsul csak be igazán. Hiába Guszti bácsi elrettentő történetei az ekkor megbotló gyerekekről. Hiába a szóbeli figyelmeztetés: *Lassíts!!!*

A kígyó szétszakad, s a szinte rohanásba váltó gyerekek már érzik a kinti friss levegő melegét. A csendesség is átvált hangos kiáltásokkal tarkított örömujjongásba. S ekkor menetrendszerűen megtörténik az, aminek nem kéne megtörténnie. De megtörténik. A libasor vége felé ez idáig bátortalan léptekkel, társába kissé talán görcsösen is kapaszkodó Timike is kocogásba kezd a félhomályban. S a nehezen beinduló, kissé talán rendezetlen mozgásformát szó szerint megakasztja a kijáratról mindössze 5 méterre makacsul megbúvó szikladarab. Timike elvágódik. Tompa elterülő

huppanása sikítással keveredik. Csönd. Sírás. S ekkor nem várt helyről kap gyors segítséget. A járatban még mögötte levő társai igazi vöröskeresztes érzékenységgel lépnek hozzá.

– *Mi történt, Timi? Hol ütötted meg magad? Gyere, támaszkodj rám!*

Amikor Guszti bácsi a helyszínre ér, addigra már Timike könnyei sem potyognak. S tulajdonképpen a feleslegesség érzetével kell megküzdenie. Merthogy a gyerekek megtették, amit ilyenkor kell. Felsegítették, ellátták jó tanáccsal. Biztatták. Miközben a hős sebesült társai szoros segítő gyűrűjében kilép a hideg nyirkos járatból a szikrázó napfényre, valami szokatlan érzés vesz rajta erőt. Kint örömujjongás, vastaps fogadja! Őt is!

– *Megcsináltuk! Megcsináltuk!* – Timi átélte azt, hogy milyen jó segíteni lenni, amikor bajba került. Kísérő társai pedig átélték azt, hogy milyen jó segíteni bajba jutott társuknak. Az egész osztály pedig együtt átélte azt, milyen érzés legyőzni a félelmet. S ez most sikerült nekik.

Valami ilyesmi érzés lehet a bátorság?

Mi köze van a villámnak a bogárhoz? Pontosabban mi köze van Villámnak Bogárhoz? Villám és Bogár. Két ló, egymás mellé befogva egy lovaskocsi elé. Egy pej és egy fekete hátas. A lovaskocsit hajtó kocsis, a népnyelvben csak micisapkának nevezett fejfedővel a bakon várja az első osztályt. Majd a kocsi hátuljára erősített padokra szisztematikusan felteríti a pokrócokat. Ezeknek a pesti gyerekeknek nehogy valami szálka vagy egyéb keménység keserítse meg a lovaskocsizását. Közben Villám és Bogár jóízű legelészésbe kezdenek a táborhely udvarán. Kihaszználják minden lehetőséget. A fű itt friss, és még nem legelte le senki. A csendespihenőből felébredő gyerekek nem akarnak hinni a szemüknek, amikor az ablakon kinéznek.

– Lovak!! Igazi lovak!

Néhányan papucsukat hevenyészve felhúzza ugranak ki az ágyból, s féllábason ugrálva közelítik meg a lovaskocsit. S azokkal a jóízű, izgalomtól csillogó szemeikkel mérik végig először az állatokat, majd a kerekcsörgő járgányt. Ekkor lép ki Frici bácsi is az udvarra, éppen befejezve a délutáni csendespihenőben rituálisan megtartott kávézását. Kezével határozott, üdvözlő mozdulattal int a kocsisnak. Majd közelebb megy, kezét fognak. Üdvözlik egymást. Valamiről röviden diskurálnak. Majd Frici bácsi a gyerekek szobája felé indul.

– *Ma délután lovaskocsival fedezzük fel a környéket. Hátizsák, esőkabát, kulacs, fejfedő! 10 perc múlva sorakozó!*

Hangzanak a rövid mondatokban megfogalmazott instrukciók. A gyerekek izgatottan készülnek, a legrutinosabbak már 5 perc elteltével sorban, menetkészen állnak a megbeszélthelyen! Micsoda motiváltság! Negyedóra múlva már mindannyian fent ülnek a lovaskocsin. Szépen sorban. Csípők harcát folytatva a zsebkendőnyi helyekért. Kriszti néni előre ül a bakra. Frici bácsi száll fel utoljára, hátulra. De csak miután felhúzza a gyerekek felszállását segítő létrát.

– Zsiga bá'! Indulhatunk! – kurjant határozottan a kocsis felé.

– Villám! Bogár! Gyíí! – hangzik a parancsszó. A gyeplő megfeszül. A gyerekek kisebb sikoltásaival kísérvé a lovaskocsi meglódul. Nagyon vidám hangulat lesz úrrá a gyerekeken. Miközben áthaladnak a falun, bőven van lehetőségük megszemlélni a látványosságokat. A tempó nyugodt. Ez nem rohanás! Ez nem áthajtás! Senki nem ideges! Legfeljebb a gyerekek izgatottak. Frici bá felveszi a beszéd fonalát az elsőre a gyerekek szemében talán kissé mogorvának tűnő kocsissal. De hangszíne már nekik is kedves, szavaiból süt a táj, a környék, a falu, az állatok iránti tisztelete. Jó vele beszélgetni. A gyerekek eleinte csak hallgatják a felnőttek beszélgetését. Aztán egyre bátrabban fel is teszik kérdéseiket:

– *Hogy hívják a lovakat? Hány évesek? Lehet rajtuk lovagolni?*

Zsiga bácsi szépen sorban, nyugodtan megválaszolja a kérdéseket. S közben jobbra is, balra is mutatja a látnivalókat. A faluházat, a gólyafészket, a háborús emlékművet, a Kossuth-szobrot, a templomot. Lassan kiérnek a faluból. Már látni lehet az egykori kőbánya maradványait, a fatelepet. A tavalyi szélvihar okozta tájsebeket. Ezekről mind mesél, rövid történetet fűz hozzá. A szikrázó napsütésből beérnek az erdő fáinak hűs árnyékába. Aztán megállnak a hídnál.

– *Na megérkeztünk! Aztán itt várunk titeket!* – zárja le a mesélni valók sorát.

Frici bácsi először pattan le. A kis vaslétrát helyére illesztve figyelmes segítséget nyújt a lefelé lépkedő gyerekseregnek. Van, aki ugrik, van, akinek remegnek a lábai. Nem egyformák a gyerekek, ebben sem. Az erdő sűrűjébe érkeve libasorba rendeződve követik Frici bácsit, aki a vékony patakot, vagy inkább erecskét követve keskeny ösvényen vezeti őket. A part egyik oldala meredek szakadékos, a másik kissé lankásabb. Ők az utóbbi oldalon haladnak. Egy kis fapalló vezet át a túloldalra. Ott a sziklából kilógó vascsőből jó kétujjnyi vastagon ömlik ki a víz. *Forrás! Erdei! Hideg!* Azzal Frici bácsi, példát mutatva, előveszi kulacsát. A vízszugár alá tartja, majd a megtelt ivóedényből egy jóízűt húz. A szakállán lecsorgó vízcseppeket kezével törli le. A gyerekek szépen sorba követik példáját! (A szakálltörés kivételével.)

- Hú, de hideg! Ezt tényleg meg lehet inni? Nem mérgező? Csak így a semmi közepén, hogyan? Honnan jön a víz? Frici bácsi rövid magyarázatba kezd a vízzáró és víztartó kőzetekről, rétegekről. Figyel, aki figyel. A kérdést feltevő biztosan.

Ő a víz körforgásának egyik nagyon fontos és látványos folyamatrészletét értheti most meg valóságos terepi viszonyok között. Elgondolkozhat saját kicsinységén. Sőt meg is ízlelheti a friss forrásvizet. Többen az igazán hűvös forrásvízzel teli kulacsuk falán kicsapódó párával játszanak. Rajzolnak rá. Rálehelnek. A hideg felületen láthatóvá válik a levegőben lévő rejtett víz. Jó játék! Közben a csapadékképződés folyamatának megértéséhez szükséges tapasztalatokra tesznek szert. Olyan tapasztalatokra, amelyekkel a tankönyvi ábra valóban megérthető. A továbbiakban a csapadékhoz kapcsolódó alapvető ismeretek nem pusztán egy újabb – saját tapasztalattól független – lexikális tudáselem lesz a megtanulnivalók sűrű tömött sorában. De ők most ezen nem gondolkoznak. Ők csak játszanak! Élvezik a hűs forrásvizet. Frici bácsi viszont feljegyzik ezt az élményt a tantermi tanítás során előhúzható emlékképei közé, amelyre majd alkalomadtán a megfelelő időben biztosan építhet. Valós megtapasztalás ez, később pedig az erre épülő magyarázat az értve tanulás, a kapcsolódó fogalmak (*víz körforgása, forrás, kicsapódás*) előkészítésének járható útja.

Jó 20 percet is igénybe vesz, amíg mindenki odalép a keskeny fapallóról a forráshoz, és megtölti kulacsát. Ezalatt a fák lombja felett valami gyors változás indul meg. A madarak éneke alábbhagy. Erősebb fuvallat érkezik. Az ég fokozatosan beborul, hatalmas, sötét felhő takarja be az eget. Majd

hirtelen egy erős mennydörgés! A gyerekek, felnőttek egyaránt összerezzenek. Gyors léptekkel indulnak visszafelé. Ám ekkor nagy cseppekkel, egyre gyorsuló ritmusban elered az eső.
– Esőkabát fel! – kiáltja el magát Frici bácsi.

Ijedt esőkabátkeresgélés. Kiderül, hogy nem mindenki hozott ilyen öltözéket. Pedig többször elhangzott. Akinek van, a lehető leggyorsabban igyekszik felvenni. Közben az esőcseppek tömegessé válnak, s már függőnyt alkotnak. Ekkor Kriszti néni felajánlja pótesőkabátját az ebben hiányt szenvedőknek. A zivatar erősödik. Most már ömlik fentről. Hatalmas villám húz át az égen, amelyet néhány másodperc múlva igen erős dörgés kísér. A gyerekek sikítanak. Gyorsan és biztosan mindenki átázik. Ez elsősorban nem az esőkabátok kétséges minőségéből fakad. Alulról áznak át. A cipők nem bírják a bokáig érő saras víztömeget. A gyerekek már lépni sem tudnak a sárban, már többen nyakig átáztak. Kisebbfajta pánik jelenik meg néhányuk szemében.

Ekkor Frici bácsi látva a továbbhaladás értelmetlen voltát, megáll. Az elázás elkerülhetetlen, és sehol a közelben biztos menedék. Körbeállnak, megfogják egymás kezét. A kör egyre szorosabbá válik. Van, aki zuhanyzás közben szárazabb, mint most. Mindenütt csurog, ömlik a víz rajtuk. Ekkor újabb villámlás. Frici bácsi ujjait felemelve hangosan elkezd számolni:

– Egy, kettő, három..., négy..., öt..., hat...

S ekkor hatalmas mennydörgés érkezik.

– Körülbelül 2 km-re csapott be.

Ismét villámlás, *egy, kettő, három...*, majd késleltetve ismét dörgés.

– Ez már csak 1 km-re volt tőlünk.

– A hang lassabban terjed - fúzi hozzá nyugodtan Frici bá. Nyugodtnak látszik, bár csuromvizes ő is. Villámlás: *egy...* - szinte rögtön dörgés. Szinte érezni a kisülés szagát.

– Hú, ez közel volt!

A kiránduló csoport csak áll a zivatarban. Feszülten figyel. S számol. Villámlás, számolás, dörgés. Ez már távolodik. Három másodperc telt el. A következő villámok egyre messzebből látszanak, s hangjuk is egyre lassabban érkezik. Ekkor Frici bácsi felteszi a kérdést:

– Nincs valakinek ötlete arra, hogyan tudnánk elúzni ezt a zivatart?

Gondolkoznak. Majd hirtelen Irmuska megszólal.

– Énekeljük el a *Süss fel, napot!*

Rázendítenek. Először bátortalanul, többen bizalmatlanul. A fiúk kifejezetten furcsa ötletnek gondolhatják. Aztán mégis felbátorodva, mindannyiuk által bekapcsolódva zeng a jól ismert ének. Egymás kezét szorítják, s közben újra elkezdik. Felnőtt, gyerek együtt énekel. Mit énekel!? Dalol. Nem is dalol, hanem bátran kér. Már-már önfeledten kiabál.

– Süss fel, nap!...

S ebben a kérdésben eltűnnek a határok: nincs felnőtt, gyerek, száraz, nedves, bátor, félénk. Egy nagy daloló csuromvizes, vegyes társaság van az erdő közepén. S akkor megtörténik a menetrendszerinti „csoda”.

A zivatar gyengül, az eső eláll, s fák feletti felhők közül előbújik a nap.

Ottalvós erdei iskolába menni nem kis lemondás a tanítók családjai részéről sem. Öt napig távol lenni: otthontól, iskolától, lakott településtől nem csak az oktatás szervezéssel megbízott pedagógusnak okoz problémát (helyettesítés, túlóra, tananyag biztosítása...stb.). Sokkal inkább a táborba ezen öt napra elmenő tanító saját családjának. Nekik is meg kell küzdeni anyu, apu, a férj, a feleség hiányával. S ez a hiány sokkal jelentősebb és fajsúlyosabb, mint az intézmény részéről jelentkező. Egy hiányzó édesanya sokkal inkább hiányzik az éppen most elsős gyermekének, mint az oktatási rendszernek. Bár ez utóbbit igencsak hajlamosak vagyunk túlértékelni, miközben az előbbit meg inkább alulértékelni. Hiszen ez a fajta hiány csendes és nem „hivatalos”. De az otthoniaknak sokkal fájóbb és minden előkészítés ellenére is mindig „a legrosszabbkor”.

Az egyik tömegeket érint: kollégákat, akik helyettesítenek, és osztálynyi gyereksereget, akiknek a későbbi, pótló „tananyagleadását”, az évfolyam egyéb osztályaihoz való felzárkóztatását meg kell oldani a rendszernek valahogy. A másik hiány nem érint tömeget, legfeljebb néhány családtagot. Akiknek szintén meg kell oldani ezt a hiányt valahogy. Anyu vagy apu - miközben esténként az erdei iskolában több tucat gyermeknek kíván jó éjszakát-, az otthon maradt saját gyermeknek most nem ad se puszit, se pát. Az egyik hiány megjelenik a Krétában – s ebből adódóan megoldásra vár. A másik hiány nem jelenik meg semmiféle oktatási platformon, s ebből kifolyólag nem is gondolkozik senki hivatalosan ennek megoldásán. Ami nincs, azt nem kell megoldani. Az egyik hiány látszólag valós és frusztráló; *ez a Marcsi néni kolléga már megint lóg, és lustizik az erdőben, mi meg itthon húzzuk az igát*, a másik hiány látszólag valótlan (nem látható) és magától értetődő.

Ennek a kétfajta hiánynak a párhuzamossága alaptétel. Kellene, hogy legyen.

A kísérő pedagógus nemcsak az iskolai rendszerből hiányzik – ahol deklaráltan az igazi oktatási-nevelési tevékenység zajlik, hanem családjából. És elsősorban onnan. Ami a gyermeknevelés elsődleges színtere.

Most akkor mi is az elsődleges?

Csütörtök reggel, 7 óra. Ébresztő idő. Pisti bácsi és Marika néni lassan indul a jóízűen alvó gyerekek szobái felé. A harmadik éjszaka már *igazi* alvással telik. Az erdei iskolában lévő gyerekek valóban elfáradtak, s már reggel sincs kukorékoló. Szükségük van a pihenésre. S ezt már tudják jól ők is. Szeretné mindenki kihasználni a csend adta pihenés lehetőségét. Hogy utána majd teljes erővel és figyelemmel vehessenek részt a mai programon. Hogy mi lesz az? Az egyik részét csak sejtik, a másik részét meg már nagyon várják: ez a tábortűz estéje. De azt megelőzően még Marika néniék ma is valami izgalmas programot terveznek. A gyerekek egyelőre csak alvással vesznek részt ennek előkészületeiben.

A vezetők megnyújtják a reggeli kávéjukat. Átbeszélik a mai terveket. Amíg a gyerekek még alszanak, nekik is jól esik egy kicsit tovább csendesen beszélgetni; ma amúgy is hosszabb „műszak” van. Ma van a záróeste.

15-20 perc plusz alvás csodákra képes. A tanulásszervezés erdei iskolai módja nem merev keretek között és feszített ütemben működik. Nincs csengő, ami jelezne. De még csak óra sem kell igazán. Amikor eljön az idő, a nap sugarai megsütik a reggeli torna helyszínét. A madarak aktívan jelzik a nap kezdetét. A sárgarigó gyönyörű énekének dallama édessé teszi ezt a reggelt is. Ekkor indul az ébresztő csapat is. Nem is akárhogyan: énekkel ébreszt. Lágú, puha hangszín és pattogós dallam, egy férfi és egy női hang egyszerre megszólalva.

– *Pál, Kata, Péter, jó reggelt!*

Többen a párna alá dugják fejüket, amikor meghallják. Van, aki mosolyogva kel. Van, aki fáradt szemekkel. De a világ leginkább magától értetődő dolgaként gyorsan mosdóba mennek, majd felöltöznek. Ügyesen, egyedül, nem idegeskedve. 15 perc múlva kint sorakoznak a ház előtt, reggeli tornára készen. Meg is indulnak a bevezető gimnasztikai gyakorlatok, nyújtások, hajlítások, sőtörés, flamingóállás, „bokszolás”, a nyugdíjas gerinctornából kölcsön kért gyakorlatsorok jó szolgálatot tesznek itt is. Aztán a közös futás a terepen. Majd a reggeli nap sugarainál való fürdőzésben a légzőgyakorlat. A kisvonat sínein libasorban álló gyermekek arcát selymesen simogatja a reggeli napsugár.

– *Nagy levegő, karok fel, bent és fent tart, majd három ütemen keresztül lassú kilégzés karleengedéssel!*

A távolabbról szemlélők előtt óriássárkány – vagy inkább óriás százlábú – képének félelmetes sziluettje rajzolódik ki, amint a 23 pár kar egyszerre mozog le és fel, félelmetes levegőzés-fújtatás közben. A tornának vége.

Nyugodt léptekkel indulnak a gyerekek a reggeli táplálkozóhely irányába. Kisebb csoportok, társaságok alakulnak. Rövid beszélgetésbe elegyednek. S ekkor az egyik lemaradó csapat visszafelé haladtában valami nem várt dologba botlik. Egészen pontosan meg is botlanak benne. Merthogy az általuk választott – kissé járatlan – ösvényen egy peletetem fekszik. Kiáltás. Izgalommal teli gyerekzsivaj. Aki él és mozog, ott terem. Látni szeretné. Sietniük nem kell, mert az állat már nem mozdul. Guszti bácsi megerősíti a két tény.

- Pele. Kimúlt – de hozzát teszi azt is: - Ne nyúlj hozzá!

A miért halt meg? És hogyan? – kérdések nyitottak maradnak. A reggeli kezdődik. Most itt hagyják a tetemet, de reggeli közben és után próbálják megfejteni a talányt. Van, akinek az étvágya is elmegy. Aztán kisebbfajta nyomozásba kezdenek a kis pele kimúlási körülményeinek felderítése érdekében. Vizsgálják a nyomokat, jeleket keresnek, elméleteket gyártanak. El is nevezik. Így holtában a Pele Ede nevet kapja. Kicsi, kedves és szőrös. Aztán a nyomozásban és névadásban résztvevő aprócska csoport, úgy 3-4 gyermek, közösen elhatározza, hogy méltó módon el kell búcsúzni Edétől. El kell temetni. Egyesek ásóért sietnek, mások próbálnak díszítő zöldet és illatos virágot gyűjteni. A temetésről egyeztetnek Pisti bácsival: hova, hogyan. Aztán hangosan körbejárnak a táborhely területén, kihirdetve Pele Ede temetését.

Az osztály zöme eljön az eseményre. Óvatosan botocskákkal a lapátra hengerítve a tetemet megindul a menet. Csendesen haladnak a kijelölt helyre. Ott már néhányan az előkészített sírhellyel várják a menetet. Egy ásónyom mély gödröcske, mellette kis földkupac. Apró kartontábla egy kis, botokból készített keresztre felszúrva, rajta felirat: Pele Ede. A menet megérkezik. A pelemegelő gyermek rövid beszédbe kezd, és a peleélet méltatása után int társainak. Ők pedig a kis gödröcskébe gurítják az élettelen testet. Majd óvatosan kis földkupacot formáznak fölé, ebbe szúrják bele a keresztet a táblátskával. Aztán elhelyezik kis virágaikat. Az aprócska sírt és környékét beborítják zöld mohaszőnyeggel. A temetésnek vége. Lassan elballagnak a temetésen résztvevő gyermekek.

Az erdei iskolai élet folytatódik tovább. De néhányan - a még itt töltött napok során - kilátogatnak a sírhoz, s virágot hozva emlékeznek Edére. Sőt megkérik a táborhely gondnokát, hogy gondoskodjon a

sírról. Annyi minden megérinti a részt vevő gyermekeket ebben a gesztusban: elengedés, empátia, temetés, gyász¹², játék, kreatívkodás, eszközhasználat gyakorlása, tájképrendezés.

Mi ez? – döntse el mindenki maga.

Nyugodj békében, Pele Ede!

¹² „A sírgödröt megásó, a virágkoszorút összeállító, a siratásban részt vevő, a búcsúbeszédet tartó és a szertartás utáni *sírgondozást* ellátó gyermekek így élhetik át az élet és halál kettőséget, kiegészítő voltát. Talán pont így válhat a természetben való tartózkodás egyik fontos jellemzőjévé az, hogy felismerjék az élet igazi értékeit, valamint azt, hogy az ember önmagáért és másokért felelősséggel tartozik. Így segítve a fogyasztói társadalomban felnövő gyermeket abban, hogy a halál ne csupán egy újabb hírt jelentsen az ő mindennapi életében, amihez az ölés és a gyilkolás borzongató „élvezete” köthető pusztán.” (Polcz, 2001)

Mit csinál a pedagógus, amíg a gyerekek vezetett túrán vesznek részt? Leginkább kíséri őket. Figyel rájuk. Nézi a lemaradókat, biztatja, segíti őket. Együtt mozog velük, közöttük él. De mit csinál akkor, ha egy külső szolgáltató vezeti ezt a túrát? Ekkor más a helyzet. Napjaink kifáradt, a terepi körülmények között magát „esetlenül” érző pedagógus eleresztheti magát. Megfizette a csoport a szakembert. Vezessen ő.

Pedig tudhatná, hogy valójában a gyerekeket ő, a tanító ismeri igazán. S a természettudományos szakemberrel szoros együttműködésben való támogató, segítő jelenléte, a kirándulás közben várt és váratlan szituációkban való közbelépése nélkülözhetetlen a sikerhez. Mert a túravezető rá van szorulva a pedagógus pedagógiai tudására, ahogy a pedagógus is az ő természettudományos szakmai tudására. S ez az egymástól függés-kiegészítés sajnos ritkán kerül alapos körbejárásra a túra előtt. S a vezetett túra nem azt jelenti, hogy a pedagógus kolléga jelenléte akár el is hagyható.

Lehet, hogy azért választják sokkal szívesebben a külső szolgáltatót, mert felszabadultságra vágnak a kollegák. Az elől a csoportot vezető Pista bácsi úgyis olyan ügyesen leköti a gyerekeket. Végre egy kis szabadidő. Amikor kikapcsolhat a tanerő egy kicsit. S csinálhatja egy kicsit a maga dolgát is. S előveszi síkképcsőves eszközét; s ezzel a kiránduláshoz való kapcsolódása legégetőbb kérdését teszi fel hangosan átkiáltva a túravezetőnek:

– Pista! Itt miért nincs térerő? Hol lesz legközelebb?

A gyerekek nem buták. És nem vakok. Hamar megtapasztalják a verbálisan közvetített tartalmak és a viselkedésben közvetített minták közti feszültséget. *Hogyan tud figyelni rám, a természet szépségeire Márti néni, ha fél kézzel és fél szívvel egész túra alatt a mobiltelefonját nyomkodja?* Hogy tud jelen lenni egyszerre a virtuális és a kézzelfogható valóságban?

A természetben való kirándulás fontos Márti néninek, kint lenni a természetben, az neki is jó. Az erdei szabályok betartása már nem annyira? A mobil eszközök használata egyébként meg tiltott tevékenység az erdei iskola házirendje szerint. Meg egyébként is kapcsolatgyilkos, illetlen. Azon túl, hogy rendkívül illúzióromboló is ebben az idilli, tavaszi virágillattól nyüzsgő környezetben. Ezt is Márti néni szokta nekik mondani a tanteremben. Sőt sulykolja is, hogy *ne a telefonod bámuld, hanem legyél kint a friss levegőn minél többet.*

Feszültség van itt, disszonancia. Furcsa érzés. Most akkor a természetvédelem valami olyasmi tevékenység, amit valójában nem kell, hogy magáénak *érezzen* a gyermek-felnőtt egyaránt? Elég csak azt mondani, hogy mennyire fontos és egészséges ez. Miközben egyáltalán nem ezt közvetíti az ezt

verbálisan képviselő pedagógus. Nem kell azt tennie, amit mond? Nyugodtan megjátszhatja magát? Mást mond, mást tanít és mást tesz – mutatható-e így hiteles példa?

A gyerekek valóban nem ostobák. És nagyon figyelnek minket, nagy felnőtteket.

Itt (is) tanulják el tőlünk a hiteltelenség és képmutatás igen összetett fogalmainak alapjellemzőit. S így éghetne beléjük a természet ügye iránti elkötelezettség igen hathatósan közvetített példája is. Olyan jó lenne, ha legalább itt, a természetben nem folytatnánk az intézményi mindennapok szomorú gyakorlatát: *te csak mondd vissza elméletben (mert engem-téged igazán csak ez, s ennek az eredményessége/érdemjegye érdekel), de hogy gyakorlod-e valóságosan, az már nem igazán.*

Ki tehet arról, hogy olyan sok „fél kézzel és fél szívvel” élő felnőtt veszi körül ezeket a mai gyereket?

A fejezetcímben megfogalmazott kérdést tette fel nekem egy tavaszi erdei iskola után a „karisanyis”¹⁴ kisdíák. Ezt megelőzően együtt töltöttünk néhány napot a természet közelében, ahol, igen, találkoztunk őzikével is. Ugyanakkor ezer más dolog is történt velünk, őszinte leszek, igazán már alig emlékeztem erre az őzikére. Egy folyosói gyors kérdés volt, amire gyors választ is kellett adnom. Ezt továbbgondolva magamban tettem fel a kérdést:

– De miből gondolja egy erdei iskolás kisdíák, hogy tudom, hogyan vannak az erdei vadak? És miért pont az őzikéről érdeklődött? És miért pont tőlem?”

A választ nem tudtam akkor sem, és nem tudom ma sem. Legfeljebb csak sejtem, hogy azért, mert őszinte gyermeki hozzáállással, a felnőttekbe vetett erős bizalommal tette ezt. És talán azért is, mert:

- Egy igazi „karisanyis” erdei iskola valódi beszélgetésre ad lehetőséget a felnőttel (is).
- Az erdei iskolában természetes módon vezetjük be egymást a természet, a ”máshollét” titokzatos világába, ahol spontán módon csapódhatunk oda a túravezetőhöz, tehetünk fel neki kérdéseket, amiről csak akarunk.
- Különleges világ ez, amelyhez nem kell térerő. Csak akaraterő: hogy megszólaljunk és merjünk kérdezni.
- Olyan szituáció ez, amelyre a töretlenül türelmes pedagógus attitűd rezonál.
- Ezek a kérdések valódiak és egyszerűek; nem „tankönyvszagúak” és bonyolultak, de nem is a lexikális tudásra éhesek. Sokkal inkább a másakra figyelmet igénylik.
- Az erdei iskolás felnőtt-gyermek kapcsolódás az időm minőségi megosztását igényli, amely lényegien több, mint a multitasking jelenlét.
- A természeti környezetben átélt együttes felfedezés öröme kitörölhetetlen emléket jelent a résztvevők számára.
- Valódi érzelmi bevonódást indukál, olyan egyszerű tevékenységek gyakorlása által, mint pl. megsimogatni az orvosi tüdőfű levelét, vagy megízlelni a forrás vizét, vagy meghallgatni a kecskebékák brekegését, vagy éppen együtt meglesni egy őzikét.

S ha a fenti felsorolásban megfogalmazott jellemzőket nem egymástól (időben és térben) elszigetelve, hanem komplex módon éljük át, akkor majdnem garantált a *beégett* emlékkép agyunk barázdáiban.

¹³ Jelen írás a Karácsony Sándor Református Általános Iskola 30. éves jubileumi évkönyvében megjelent hasonló című munka alapján készült (Bárdi: Hogy vannak az őzikék? 2020).

¹⁴ Karácsony Sándor Református Általános Iskola tanulója – ők hívják így magukat.

Ezek olyan emlékek, amelyekre 30 év távlatából is derűsen emlékszünk, s talán sokkal szívesebben is, mint a tudományos alaposággal megfogalmazott tantervi tartalmakra.

Rácsodálkozni a teremtett világ nagyszerűségére, a természet tervezettségére, a teremtő Isten nagyságára, a legjobb dolgok közé tartozik ebben a világban. Mert ezek mind Rá mutatnak, Róla tesznek bizonyosságot, az Ő nagyságát dicsérik. *„Csodálatosak alkotásaid és lelkem jól tudja ezt” (Zsolt139, 14)*, ahogy a zsoltáros mondja.

A természetben a teremtett világot annak teljességében, tökéletességében tapasztalhatjuk, ahogy Isten mindezt szép rendben megalkotta. S ebbe a világba küldött minket, felnőtteket és gyermekeket is. Legfőbb küldetesként talán, hogy ápoljuk, őrizzük a teremtett világot és képviseljük Őt. A református/keresztyén oktatás-nevelés alapfeladata, hogy ezt a szép rendet megláttassa diákjaival, és segítséget, iránymutatást adjon a szemlélődő gyermekeknek ehhez a rácsodálkozáshoz. Egészen pontosan a Bibliában, Isten szavában közölt iránymutatásról van itt szó, nem valami panteista természetszeretetről. Mindvégig szem előtt tartva, hogy nem az alkotást – bármennyire is ámulatba ejtő vagy éppen tudományosan körülírt –, hanem annak Alkotóját illeti tisztelet, imádat és dicséret mindezért.

Sőt e lelki kapcsolódással párhuzamosan a gyermekek hazaszeretetét is plántálhatjuk, erősíthetjük. Hiszen egy erdei iskolákban is átélhetjük – az elsődleges családi kapcsolatokon túl – a valahová tartozás örömét és egyediségét. Egy Árpád-kori templombelső éjszakai csendjében, a hegyestűi balatoni körpanoráma magával ragadó látványában, a palócosan beszélő Pista bácsi alázatában, a kisüsti pálinkafőzde valódi gyümölcsös illatában mind benne van valami, ami csak a miénk, itt a Kárpát-medencében lakóké. Valami, ami miatt szeretjük ezt a hazát és tiszteljük őseinket.

A természetközeli környezetben megvalósuló erdei iskola legfőbb erejének tekinthetjük ennek komplexitását. Hiszen itt összetett módon valósulhat meg mindaz, ami az iskola falai között megszokott tantárgyi szétaprózódottságban csak töredékesen. Valódi tudás, használható ismeret, a minket körülvevő világ teljesebb megértése az ilyen életszerű helyzeteket inkább jellemzi. A tantárgyspecifikus tudáshalmazok egymásutánisága helyett átfogó, ezek egymást jól kiegészítő összetettségét élhetjük át. Hiszen itt körbevesz bennünket a helyszín valóságosága, amely természetes módon hat vissza ránk, legyen az éppen helyi mesteremberek által vezetett kézműves foglalkozás,

bunkerépítés, falufelfedezés, reggeli áhítat, közös éneklés, kirándulás, patakátkelés, tájékozódási gyakorlat, helyi ételspecialitás, kisvonatozás, Mikszáth-novella olvasás vagy éppen egy tanösvénytúra. S talán e miatt a komplexitás miatt, a valahová tartozás érzésétől, a teremtő Isten munkájára való rácsodálkozástól, az együttes élménytől, a valódi beszélgetéstől tudunk igazán válaszolni a feltett kérdésre:

– Hogy vannak az őzikék?

Az őzikék jól vannak..., és üdvözlötüket küldik.

A fenti gondolatokat lejegyezte:

Árpi bácsi (aki nagyon szeretné még jobban megismerni, hogy is vannak az őzikék)

– Válasszatok egy szép, ovális lapos kavicsot! - hangzik Márti néni felszólítása a patakparton, vagy már inkább patakban turkáló gyermekekhez. A következő négy nap egyikén - anyák napja alkalmából - a tervek szerint valami különleges, személyes ajándékot készítenek majd a gyerekek édesanyjuknak. Ehhez szükséges alapnak egy lapos kavics, amely magában biztosan megáll. Olyan stabilan, hogy erre majd jól ráhálózható legyen a vékonyka rézhuzalból készülő fácska, amelynek végpontjait színes gyöngyökkel díszítenek majd. Hogy mindenki jól el tudja képzelni, mihez kell a kavics, Márti néni elhozta a kirándulásra a mintadarabot. Egy ízlésesen díszített festett laposkavicsot, amelyen az egymásba tekeredő huzaltömeg fatörzsszerű felépítménye igencsak életszerűen áll. Mint egy mini bonsai, apró gyümölcsökkel. A gyermeki apró tenyérben is elférő alkotás természetszerűségét csak fokozza a drótágacsok végében ülő, gondosan kiválogatott gyöngyök tömege.

– Ennek biztosan fog anyu örülni! Én is megcsinálom az enyémet legalább ilyen szépre! Csak más színű gyöngyökkel, kézzel, amiket anya szeret – hangzik az egyik gyerek ajkáról az (ön)motiváló megjegyzés.

Rögtön kezdetét is veszi a patakban való lázas keresgélés. A következő félórában gondos kutatás és mérlegelés után mindenki kiválasztja a számára legmegfelelőbb kavicsot. Pontosabban türelmesen megkeresi a patakban az ő saját választottját.

Harminc perc múlva mindegyik gyermek valamilyen egyedi folyami üledéket szorongat a kezében. Óvatosan tisztogatja, nézegeti, fordítgatja. Ez az ő sajátja, amit anyunak szán majd meglepetésként. Miközben vidáman indulnak vissza az ebédidő közeledtével a táborhelyre, Márti néni még mond valamit a patak koptató, romboló munkájáról, meg a folyami üledékképződés jól megfigyelhető sajátosságairól, de ezt már csak néhányan hallják. Többségüket inkább a közelgő ebéd fogásainak milyensége, mennyisége foglalkoztatja, s az, hogy ebéd előtt lesz-e még lehetőség szabad játékokra: focizásra, bunkerépítésre, virágkoszorú-fonásra. Néhányukban talán a választott kő további sorsa, műalkotássá válásának folyamata is felsejlik.

A táborhelyre visszaérve Béla a választott anyák napi kavicsot gondosan beleteszi melegítő felsőjének jobb zsebébe. A cipzárt is jól ráhúzza, nehogy kiessen ez a számára egyre nagyobb becsben tartott kőzetecske. Aztán focizni szalad. A foci közben kimelegszik, s felsőjét a kapufa mellé hajítja. Az ebéd kezdetét jelző hangra, mint a villám szalad be. Jót fociztak, jól kifáradt. Persze, hogy farkaséhes. És nagyon szomjas. Igazán jól esik a tiszta ívóvíz az ebédhez. Paradicsomleves betűtésztaival és csikós tokány. Repetát is kér. Itt lehet. Közben szobatársa, Csani, a foci végén összeszedte barátjának – Bélának is – a fűben felejtett felsőjét, és szótlánul behozta a szobájukba, s barátja ágyára tette. Igazi jó

barát, aki nemcsak saját kint felejtett ruhájára gondol, hanem a barátéra is. Az ebéd utáni csendespihenőben jót játszanak az ágyon az Unóval. A kártyajátékot Béla nyeri. Délután izgalmas kirándulásra indulnak a Nyakas-kőhöz. Jó idő lévén a melegítőfelsőt békén hagyják feküdni az ágyon. Fiúszoba persze, amelynek mindent átható illatreceptjét a közeli erdei görény is bizonyára elkérné. Igazi tábori csendélet ilyenkor egy ágy, szanaszét heverő ruhaneműk vegyesen – szennyes és tiszta szétválaszthatatlan összevisszaságban.

Este fáradtan érnek vissza Béláék. Vacsora előtt gyors zuhanyzást rendel el Márti néni. Béla és Csani gyors vetkőzésbe kezdenek. Szó szerint ledobálják ruháikat, tovább növelve a szobarendetlenség összetevőinek elemeit. Kicsit később már törülközővel a derékon, papucsban, tempósan haladnak a fürdőszoba irányába. Ott már a Lukács-fürdőt idéző gőzállapotok uralkodnak. A szomszéd szoba lakói gyorsabbak voltak, ők már nem férnek be a szűk tisztálkodó helységbe. Meg kell várni, amíg a többiek végeznek. Ekkor Csani hirtelen barátja korholásába kezd, merthogy valakit meg kell tenni bűnbaknak, aki felelős azért, hogy most ők lettek az elsők.

- Mit lassúztál már megint, te csiga! Már megint miattad nem lettünk elsők! - mintha soha nem lettek volna barátok, úgy szurkálják, verbálisan bántalmazzák egymást. Merthogy Béla sem hagyja magát. Visszavág. Szó szót követ. Kiabálás. Rohanás vissza a szobába. S ott már nemcsak szóban püfölik egymást, hanem valóságosan, fizikálisan, tettlegesen.

S ekkor jut szerephez az a bizonyos melegítőfelső, amely Csani gondosságának köszönhetően hevert ez idáig nyugodtan Béla ágyán. S a melegítő jobb zsebében becipzározva az a bizonyos anyák napi, gyermektenyéryni kavics. Béla és Csani mindent, amit érnek egymáshoz vágna a szobában. Papucs, törülköző, fogkefe, vizes pohár, hátizsák, szennyes ruhák, párna, paplan – repülnek, csattannak. Hol eltalálva a „szeretett” barátot, hol céltévesztetten landolva. S ekkor Béla a melegítőfelsőjéhez nyúl. Felkapja és visszakézből suhint egyet Csani irányába. Ő ügyesen félrehajol. Nem úgy a csendes szobatárs, Pisti, aki az asztalnál ülve éppen írja képeslapját szüleinek, nagyon koncentrálna az írásra, szinte belefeledkezik, nem is jutnak el hozzá a külvilág feszültséggel teli hangjai. Az iskolai mindennapokban bőven volt lehetősége kifejleszteni ezt a hasznos képességet.

„*Anyá, jól érzem magam. A kaja...*” írja éppen, amikor Béla „félelmetes” melegítőfelsője eltalálja őt az elhúzódó Csani takarásából. S ekkor vércseppek jelennek meg a képeslapon. Először csak néhány, aztán egyre szaporodnak. Nem érti, hogy honnan kerül oda vér? Pisti a szemhéjához kap, és érzi saját vérének melegségét. Megijed. Elfehéredik.

Közben Csani és Béla nagy lendülettel folytatott bunyója is alábbhagy, amikor ráésszámélnak társuk vérző sebére. A szeme felett felszakadt bőrfelület bőven ad vérutánpótlást. Mindenki megijed; nem

tudják értelmezni a helyzetet. Kiabálva rohannak Márti néniért, aki éppen a többiek kullancsvizitálásával van elfoglalva.

– A Pisti szeméből ömlik a vér! – Márti néni széleseben fut a helyszínre. Pistit megvizsgálva gyorsan a fürdőbe vezeti, ahol igyekszik kimosni a seb környékét. Majd óvatosan fertőtleníti a jó öreg „*Beta Dinivel*”. Közben a vérzés is alábbhagy, s kivehetővé válik, hogy nem a szem, hanem a felette lévő bőrfelszín sérült. Márti néni nyugodtsága, ha lassan is, de megnyugtatja az izgalomtól túlhevült gyermekeket, akik eddigre félig ruhában, félig meztelenül, félig mosdottan, félig tisztán, de egységesen akarják látni az esetet.

Odasereglik mindenki. Csak Béla próbálja magában megoldani a rejtélyt. Hogyan történt ez? Büntudat marcangolja, hogy ő okozta ezt a súlyos sérülést. Pedig ők csak játszottak Csanival. S csak puha dolgokkal dobálták, ütötték egymást. Miután eláll a vérzés, rendben kezelik a sebet, Márti néni magához hívja a résztvevőket. Csani, Béla és Pisti csendben várja a helyzettisztázást.

Mielőtt bármit kérdezhetne, Béla fojtott sírásban tör ki, hogy nem akarta megsebezni Pistit. *Csak játszottunk*. Márti néni csak a fejével int Pisti felé. Béla tudja, ez mit jelent. Odafordul Pisti felé, és bocsánatot kér, aki ezt csendesen és megnyugodva fogadja. S ekkor Márti néni kéri a tettes ruhadarabot. Érthetetlen, hogy egy melegítőfelső hogyan tud ekkora sérülést okozni! S ekkor a lecipzározott jobb zsebre irányul a figyelem. Valami kemény, súlyos dolog lapul ott. Persze, hogy az anyák napi kavics, amit a bibliai Dávidot megszegyenítő gondossággal keresett meg a patakban Béla, hogy édesanyjának meglepetést, örömet okozzon vele. A *meglepetés* előbb sikerült, mint gondolta. S nem ott és nem azzal, akinek, amikor azt szánta. De sikerült.

Amikor Béla a hétvégén hazaérkezve átnyújtja édesanyjának az ajándékot, rajta a drótozott gyöngyfácskát, ő őszinte örömeiben majd nem is sejtheti, hogy ez a kavics már másnak is okozott hatalmas *meglepetést*.

A vidám gyerekcsoport önfeledten beszélgetve érkezik a falu határában csordogáló patakhoz. A kirándulás utolsó szakaszában már mindegyik résztvevő tudja, hogy néhány percen belül megérkeznek a táborhelyre. Már ismerősek a fák, a hangok. S ez az utolsó patakátkelés – egyben ma már a tizenkettedik – igazán már meg sem kottyán a résztvevőknek. Könnyedén ugranak át rajta. Vagy lépnek bele az inkább csak erecskének nevezhető vízfolyásba.

Ám ekkor hirtelen a túrát vezető Frici bácsi megáll. Mutatóujját az ajkához emelve visszafordul. Összetéveszthetetlenül jelezve a gyerekek felé, hogy figyeljenek. Valami szokatlan hangot hallott! Ma már többedjére jelez így nekik. S eddig mindig valami a gyermeki, felfedezni akaró léleknek izgalmas dolgot mutatott. Hol egy ölyvfészket, hol egy dagonyázó helyet, hol egy lábnyomot, hol egy mérgező növényt. Most már a sor végén érkező gyerekek is átjutottak a patakon, ők is figyelnek. Nincs beszéd! Csak figyelemösszpontosításra utaló jelzés. Már kezdik érteni ezt a nyelvet a gyerekek is.

Nem volt ez így az erdei iskola kezdetén, amikor alig figyeltek, csak néhányan, egy ilyen jelzésre az iskolaépületbeli „üzemi zajhoz” már annyira hozzászokott, figyelni nem akaró, de nem is tudó gyermeki lélek. Itt nem jellemző a kiabálás, nincs fény- és hangeffektusokkal kiemelt üzenet, csak ez a „dögunalom” semmi pl. itt a patakparton. Akkor még konkrét katasztrófaként élték meg, hogy még egy normális digitális eszközt sem hozhattak magukkal, amivel elúzhathék unalmukat. Amivel megnyugtathák magukat. Ami biztos fényt adna az éjszakai sötétben. Vagy amivel játszhatnának. S ez a szakállas fickó – aki nem olyan, mint az iskolában megszokott tanító néni - csöndben csak figyel valamit. De hogy mit, ahhoz előbb meg kell tanítani a gyerekeket vágyani a megismerésre. Vágyani a felfedezésre, pláne az önálló felfedezésre. S csak utána lehet a megismerés módozatáról gondolkodni. S ez a furcsa szakállas fickó mára – a negyedik napra – már megtanította őket érdeklődővé lenni. A gyerekek most már vágnak arra, hogy felfedezzenek.

– Siessünk, nehogy lemaradjunk, mert Frici bácsi már megint valami érdekeset mutat!

Nem akarnak úgy járni, ahogy tegnap Gizike, aki a pocsolyában úszó gőtelárva hírét már csak hallotta, de nem látta magát az élőlényt. Vagy ahogy Peti, aki a számocealelőhelyhez csak akkor ért oda, amikor már társai leszedték előtte és nyelvükkel hosszan forgatták az erdei édességek királynőjét. Így ő már csak a növény levelét tudta megfigyelni, amely tudás önmagában nem okozott túl sok örömet. Vagy Piroska, aki nem értette, hogy miért kanyarog ez a nagy sor a forrás körül, s nem is töltötte meg kulacsát friss vízzel. S ennek hiányát az egész napos kirándulás közben tapasztalta, átérezte. Ők nem szeretnék már megint lemaradni, nem érteni, nem felkészülni.

Tehát Frici bácsi jelez. Megérkezvén az egész osztály – nagyjából csendben – figyel. De hogy mit, azt még csak néhányan sejtik. Mindenesetre próbálkoznak részesévé válni ennek a *titkos* felfedezésnek. S ekkor Frici bácsi füléhez teszi kezét, kürtöt formál, és az egyik patakparti nyárfa felé irányítja újdonsült szenzorát. Szóval valami hangra kell figyelni. Onnan a nyárfa a felől. Óvatosan fülelve és figyelve ama bizonyos nyárfa irányába fordulva pásztázzák a gyerekek is környéket. S ekkor egy jól hallható hápogás. Pontosabban valami „kacsarecsegés” töri meg a csendet.

– Milyen hang volt ez? – hangzik Frici bácsi logikus kérdése.

Távcső elő! *Ki látja? Hol van? Mi az?* Lázás kutatásba kezdenek a gyerekek. De senki nem lát semmit. Pontosabban néhány nagy fantáziával és magabiztossággal bíró gyermek felkiált:

– Kacsa!

– Mi a furcsa benne? – kérdez vissza Frici bácsi.

Csend. *Hogyhogy mi a furcsa? Nem látunk belőle semmit.* S egy közönséges kacsában egyébként is miféle furcsaság van? S ekkor Frici bácsi segítő kérdéseivel koncentrálna a figyelmet, erősíti a logikus gondolkodási képességet:

– Milyen állat adta? Hogy néz ki? Képzeld magad elé! Most koncentrálna a lábára!

– Hártyás úszóláb – hangzik az eminens válasz. A gyermek nagyon jól megtanulta a tankönyvi szövegrészletet.

– Na, ki találja már végre meg ezt a kacsát! Mutassátok már meg nekem! Aki megtalálja, az ma kint aludhat a csillagos ég alatt velem a tábortűz mellett – emeli a tétet Frici bácsi.

Még lázasabb keresgélés több percen át. Még nagyobb akarással. De sikertelenség ennek is a vége. A patakparti nyárfát még ennyien egyszerre ilyen erővel soha nem figyelték. Talán el is szégyellné magát ez a sudár jegenye, ha az öreg, kalapos vezető nem könyörülne rajta. S ekkor néhányan valódi gondolkodásba kezdenek. Különösen Frici bácsi, mosolygós szakála mögül előbukkanó kérdése után:

– Most gondold el, hogy a fa tetején ez a kacsa hogyan áll meg?

S ekkor leesik a tantusz. *Sehogy.*

– Levelibéka – érkezik végre a megoldás a csoport vezetőjétől. – Nem minden kacsa, ami annak látszik, hallatszik, tűnik – teszi még hozzá.

- „*Levelibéka fenn a fán kucorog egész délután...*” - dúdolgatja halkán bajusza alatt Frici bá, miközben lassan továbbindul.

Valahogy ilyen „levelibékák” a gyerekek is. Másnak véljük őket, mint akik valójában. Halljuk a „hangjukat”, és mi csípőből reagálunk, kategorizáljuk őket. S ez a skatulyázás sokszor téves és logikátlan is. Miközben igazán csak felületesen ismerjük őket, nem figyelünk rájuk igazán! *Fel sem tűnik, hogy ez egy kacsa hang a fáról!?*

Mert rohanunk, nem figyelünk igazán, csak felületesen. Pedig sok „hápogás” szól ma is a fennkölt magasból. Amit szemmel nem látok... és nem az, aminek elsőre tűnik! S ez nem kacsa.

Bárcsak minél több gyerek és felnőtt felismerné ezeket a *nem kacsákat!*

Hát valahogy így mennek máshogy a dolgok a természeti környezetbe kerülő-keveredő gyermekekkel és a velük kapcsolatba kerülő felnőttekkel. Nem a „bezártság” nyomásában, levegőtleniségében, „hősökkjában”, közösségimédia-hátterű elmagányosodásában, hanem sokkal inkább a kinti lét szabadságában, frissességében, valós kapcsolódásaiban. Napjaink hazai pedagógiai gyakorlatában ez a frissesség, szabadság, természetesség szigetszerűen jelenik meg csupán.

Természethiányban nőnek fel gyermekeink (Louv, 2005), amely hiánynak következményei most még talán csekélynek tűnnek, de a jövőben beláthatatlanok. A természetben való nevelés időről időre felbukkanva, bár gyakran az adott kor aktuális ideológiai tartalmával átítatva ugyan és alternatív módon (jelentsen ez a szó most bármit), de megoldást kínál a gyermek egészsleges-egészséges fejlődéséhez. A neveléstörténet tanúsága szerint ezek a különféle nevelési irányvonalak (Mészáros, Németh, & Pukánszky, 2005), mint pl. reformpedagógiai mozgalmak, cserkészet, úttörőmozgalom, zöldmozgalom, talán gyakran szeretnék úgy láttatni magukat, mint a természetben folyó nevelés egyedüli hiteles megvalósítóját. Tegyük ezt bármily meggyőzően, de soha ne ragadjunk le az adott ideológiai keretek és tartalmak tényénél. Hanem ezeken túllátva a természetre, a teremtett világra úgy tekintünk, mint a gyermek eredeti, neki alkotott és pont rá szabott valós fejlődési terére (Renz-Polster & Hüther, 2017).

S ezt tartósan sikeresen nem helyettesíthetünk mással. Semmiféle mesterséges, technikai megoldással. S korunk embergyermekének – s nem csupán állatgyermekének - ugyanúgy lehetőség kell biztosítani arra, hogy szabadon szerezhessen saját tapasztalatokat valós terepi-természeti körülmények között. A lefelé néző, „fejhorgasztó”, „sms-nyakú”, „guglifejú”, „twitter-gerincű”, „virtuáliskapcsolat-cunamiba” születű gyermeki nemzedéknek pedig különösen. Talán soha nem volt olyan fontos ennek hangsúlyozása, mint ma.

Mindezeken túl fontosnak tartom hangsúlyozni azt is, hogy ennek a természetben megvalósuló egészsleges nevelésnek szerves része lehet a keresztyén lelki nevelés is. A természetben folyó egészsleges gyermeki fejlődésnek kihagyhatatlan összetevője a teremtmény és az őt alkotó Teremtő kapcsolatának hangsúlyozása. S ez a kapcsolódás – a szerző hite szerint - nem egyenlő a divatos keleti

vallások által inspirált természetséták, erdőmerülések, meditációs technikák által felszínre kerülő spiritualitás megjelenésével.

Ez a kapcsolódás nagyban különbözik a panteizmus vagy a naturalizmus világfelfogásától. Ez a kapcsolódás a „felfelé nézés”, a rácsodálkozás, a dicsőítés lehetőségét kínálja. Mert így „felfelé tekintve” talán saját gyermeki létünk növekedésének és emberi létünk eredeti kapcsolatrendszerébe való visszatérésének lehetőségét is meglelhetjük.

Jelen írás ehhez kívánt hozzájárulni a maga szerény és kötött lehetőségeivel.

- Bárdi, Á. (2010). Az erdőben átélt Áldás és Békesség. In D. Korczyk, *Karácsony Sándor Rózsatéri Református Általános Iskola és Óvoda évkönyv, 1990-2010.* (old.: 116-117). Budapest.
- Bárdi, Á. (2015). *A tanösvények szerepe a kisiskolások környezeti nevelésében.* Letöltés dátuma: 2024. 04 15, forrás: https://ppk.elte.hu/file/bardi_arpad_dissz.pdf
- Bárdi, Á. (2020). Hogy vannak az őzikék? In M. Misinszki, & I. Csikós, *Mindennap Karácsony* (old.: 44-47). Budapest.
- Chawla, L., Keena, K., Pevec, I., & Stanley, E. (2014. July). Green schoolyards as havens from stress and resources for resilience in childhood and adolescence. *Health & Place, 28*, 1-13.
- Children and Nature Network.* (2024. 05 14). Forrás: Research Library: <https://research.childrenandnature.org/>
- Dankiw, K. A., Tsiros, M., Baldock, K., & Kumar, S. (2020). The impacts of unstructured nature play on health in early childhood development: A systematic review. *PLOS One.* <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0229006>
- Dolgin, E. (2015). The myopia boom: short-sightedness is reaching epidemic proportions. some scientists think they have found a reason why. *Nature, 519*, 276-278.
- Heltai, M. (2012). *Karácsony Sándor pedagógiája.* Budapest: Kairosz.
- Karácsony, S. (1993). *Magyar nevelés.* Pécel: Csökmei Kör.
- Louv, R. (2005). *Last Child in the Woods, Saving our children from Nature –Deficit Disorder.* Chapel Hill: Algonquin Books.
- McCurdy, L., Winterbottom, K., Mehta, S., & Roberts, J. (2010). Using nature and outdoor activity to improve children's health. *Current Problems in Pediatric and Adolescent Health Care, 40.*, 102-117.
- Mészáros, I., Németh, A., & Pukánszky, B. (2005). *Neveléstörténet - Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe.* Budapest: Osiris.
- Polcz, A. (2001). *Élet és halál titkai - Mit mondjunk a gyermekeknek.* Budapest: Pont Kiadó.
- Renz-Polster, H., & Hüther, G. (2017). *Vissza a gyökerekhez.* Budapest: Ursus Libris.
- Sandseter, E., & Kennair, L. (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology, 9(2).* *Evolutionary Psychology, 9(2).* doi:Sandseter, E. B. H., & Kennair, L. E. O. (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective <https://doi.org/10.1177/147470491100900212>

- Wells, N., & Evans, G. (2003). Nearby nature: A buffer of life stress among rural children. *Environment and Behaviour*, 35 (3), 311-330.
- Wolch, J., Jerrett, M., Reynolds, K., McConnell, R., Chang, R., Dahmann, N., . . . Berhane, K. (2011, January). Childhood obesity and proximity to urban parks and recreational resources: A longitudinal cohort study. *Health & Place*, 17, 207-214.
- Younan, D., Tuvblad, C., Li, L., Wu, J., Lurmann, F., Franklin, M., . . . Chen, J. (2016, July). Environmental Determinants of Aggression in Adolescents: Role of Urban Neighborhood Greenspace. *Journal of the American Acadademia of Child and Adolescent Psychiatry*, 55, 591-601.

